

74 · Målgrupper: fredsbevægelse, presse og politikere

Arbejdet med fredsbevægelserne

Sovjetunionen havde siden 1950'erne fulgt en praksis, der gik ud på at udnytte sovjetiske „samfundsorganisationer“ til „aktivt og initiativrigt“ at gennemføre SUKP's udenrigspolitiske mål og programmer. Centralkomiteen udformede planerne for de sovjetiske samfundsorganisationers forbindelser med de kapitalistiske lande og landene i den tredje verden. I den sidste fase af den kolde krig blev der taget udgangspunkt i forordninger vedtaget af Centralkomiteen i begyndelsen af 1970'erne, og i 1979 blev det besluttet at følge op på dette arbejde. De sovjetiske samfundsorganisationer havde til opgave at styrke propagandaen i de brede befolkningslag i udlandet og skabe bedre grundlag og modtagelighed for socialismen og for SUKP's og Sovjetunionens udenrigspolitik. I den forbindelse skulle arbejdet med modtagelsen af udenlandske delegationer og udsendelsen af sovjetiske delegationer forbedres, og de forskellige propagandatiltag skulle gøres mere effektive. Blandt andet skulle de sovjetiske medier og ambassader i udlandet bistå organisationerne¹. Planerne blev løbende revideret.²

De sovjetiske samfundsorganisationer var organiseret af partiet og bestod af blandt andet en Komité for Fagforeninger, en Komité for Fredens Forsvar, en Solidaritetskomité, en Komité for Venskabsforeninger, en Komité for Sovjetiske kvinder, for Ungdomsorganisationer, for Krigsveteraner etc.³ Disse organisationer plejede kontakter med de tilsvarende internationale organisationer, der havde sæde i østeuropæiske hovedstæder, og – som beskrevet i kapitel 15 – havde nære kontakter til Moskva. SUKP havde lignende forbindelser med Verdensfredsrådet, der siden 1967 havde haft sæde i Helsinki. Østblokkens ledere var yderst tilfredse med, at det var lykkedes at placere Verdens-

¹ „O plane svjasej sovetskikh obsjtjstvennykh organisatsij s kapitalistitjeskimi i osvobodivsjimisja stranami na 1979 god“ [Om planen for sovjetiske samfundsorganisationers forbindelser til kapitalistiske og udviklingslande for 1979] SUKP's CK's sekretariat, 6. februar 1979, Soviet Archives at INFO-RUSS, link nr. 0810, benyttet 8. marts 2005.

² „O plane svjasej sovetskikh obsjtjstvennykh organisatsij s sotsialititjeskimi stranami na 1980 i 1981 gody i s kapitalistitjeskimi i osvobodivsjimisja stranami na 1980 god“ [Om planen for sovjetiske samfundsorganisationers forbindelser til socialistiske lande for 1980 og 1981 og til kapitalistiske og udviklingslande for året 1980], SUKP's CK's sekretariat 22. januar 1980, Soviet Archives at INFO-RUSS, link nr. 0821, benyttet 8. marts 2005.

³ „Polosjenije o Mesjdunarodnom otele TsK KPSS“ [Vedtægter for SUKP's CK's internationale afdeling] 6. maj 1986, RGANI f. 89, op.18, d. 98, ll.1-7, i Ulunjan, Ar.A., *Kommunistitjeskaja partija Gretsii. Istorija i politika*, 1996, s. 240-244.

fredsrådet i en vestlig hovedstad. Det signalerede, at der var tale om en bred, upartisk verdensorganisation.⁴ Af samme grund tillagde SUKP gennem 1980'erne the International Committee for European Security and Cooperation (ICESC) med sekretariat i Bruxelles værdi som forum og kanal for fredsarbejdet.⁵ ICESC var oprettet i 1972, men havde ikke gennem 1970'erne skabt frygt for undergravende virksomhed i NATO-landene, hvilket i 1950'erne havde ført til, at de SUKP-influerede kvinde-fagforenings- og ungdomsorganisationer var blevet forvist fra London og Paris.

Bag Verdensfredsrådet stod den Sovjetiske Komité for Fredens Forsvar, som SUKP's Centralkomité omtaler i det ovennævnte dokument fra 1986 (se note 3). Blandt organisationerne til brug for partiets arbejde i vestlige lande rådede denne komité over et uforholdsmæssigt stort budget i perioden.⁶ Men også de øvrige østlande var med til at finansiere og udstikke Verdensfredsrådets politik. Parallelt til det sovjetiske forbillede rådede de øvrige socialistiske stater over nationale fredskomiteer. En vigtig østeuropæisk aktør var „Friedensrat der DDR“, det østtyske fredsråd. DDR's fredsråd var styret af kommunistpartiet SED's afdeling „Auslandsinformation“, der havde ansvaret for den østtyske propaganda i Vesten. PET vurderede, at DDR på grund af den geografiske nærhed og den beskedne sproglige barriere havde en særlig funktion i forhold til arbejdet med den danske fredsbevægelse.⁷ De østtyske og sovjetiske fredsråd var i løbende kontakt og havde afgørende indflydelse på Verdensfredsrådets strategi.⁸ I Danmark var der forbindelse til Samarbejdskomitéen for Fred og Sikkerhed som det sovjetiske udenrigsministerium omtaler flere gange op gennem 1980'erne.⁹

Endnu en af de kanaler, som østblokken søgte at sprede sine budskaber igennem, var det formelt uafhængige netværk af tidligere højtstående vestlige officerer „Generaler for Fred“. Netværkets medlemmer udtalte sig imod NATO's oprustning og fremstod som tidligere militærfolk med en autoritet, der ikke umiddelbart kunne tillægges eksempelvis vestlige kommunister, idet disses sympatier for de socialistiske lande allerede var offentligt kendt i samtiden. Efter den kolde krigs afslutning er det blevet kendt, at „Generaler for

⁴ Udo Baron, *Kalter Krieg und Heisser Frieden. Der Einfluss der SED und ihrer westdeutschen Verbündeten auf die Partei „Die Grünen“*, 2003, s. 30.

⁵ Indberetning fra ambassaden i Moskva ved Mary Dau, 6. okt. 1982. UM5.E.95.a. DANATO's indberetning 12. marts 1979. UM5.E.95.a.

⁶ Clive Rose, *The Soviet Propaganda Network*, 1988, s. 260-261.

⁷ Årsberetning 1981. Vedr. aktiviteter udøvet af herværende DDR-ambassade, PET's arkiv, DIIS-samling, dokument nr. 14; Afd. Fs. Årsberetning 1980, PET's arkiv, DIIS-samling, dokument nr. 137.

⁸ SAPMO/Barch: DY30/IV 2/2.035. Hermann Axen til Boris Ponomarjov, Konstatin Viktorovitsch. 21.5.1980.

⁹ „Sovetsko-datskije odnosjenija“ [De sovjetisk-danske relationer], notat udarbejdet af MID's skandinaviske afdeling, 21. august 1980, AVP RF f. 85, op.70, p. 93, d. 12, l. 18; „Sovetsko-datskije odnosjenija“ [De sovjetisk-danske relationer] notat udarbejdet af MID's skandinaviske afdeling, 6. marts 1986, AVP RF f. 85, op. 76, p. 109, d. 10, l. 3.

Fred“ ikke var uafhængige. Chefen for DDR's udlandstjeneste HVA gennem mange år, Markus Wolf, har i sine erindringer redegjort for den østtyske tjenernes engagement i „Generaler for Fred“. Østtyskerne finansierede generalernes virke og formåede i nogen grad at bringe gruppens holdninger i overensstemmelse de socialistiske landes gennem en klarere entydig kritik af NATO. Wolf hævder imidlertid, at gruppen hverken var dannet på østligt initiativ, eller var „Moskvas talerør“.¹⁰

Markus Wolf roste generalerne og særligt den vesttyske pansergeneral Gerd Bastian for hans personlige integritet, der skulle fremstå som værn mod ekstern styring. Det er uklart, om Wolf i sine erindringer forsøgte at skærme „Generaler for fred“ for beskyldninger om østlig fjernkontrol. Dog har Wolfs efterfølger i 1980'erne, den tidligere generaloberst og stedfortrædende minister for statsikkerhed Werner Grossmann, i sine erindringer, der ellers klart tager hensyn til tidligere partnere, skrevet, at „denne løse organisation af tidligere militærfolk fra Vesttyskland, USA, Storbritannien, Holland, Italien og Portugal er styret af os“.¹¹ Den tyske historiker Hubertus Knabe har på baggrund af blandt andet procesdokumenter mod chefen for HVA's desinformationsafdeling forklaret, at „Generaler for Fred“ var grundlagt på den østtyske efterretningstjeneste initiativ. I et samspil mellem HVA's afdelinger I, der havde ansvaret for statsapparatet i Vesttyskland, II, vesttyske partier og organisationer, og X, der stod for desinformation samt KGB, var gruppen blevet understøttet med argumenter og baggrundsdokumentation.¹²

Det er godt gjort, at DDR's Ministerium for Statsikkerhed (MfS) interesserede sig levende for og fulgte med i udviklingen i den vestlige fredsbevægelse. Det er også dokumenteret, at ministeriet for statsikkerhed understregede behovet for at understøtte fredsaktiviteter, men at der samtidig eksisterede en frygt for, at et afsløret engagement kunne give bagslag for DDR's og Warszawapagtens udenrigspolitiske mål.¹³ Fra sovjetisk side er der på dette område, foruden de dokumenter Oleg Gordijevskij udleverede til PET og andre, stort set kun erindringer fra aktører at støtte sig til. Forskningen har imidlertid også vist, at det østtyske efterretningsapparats interesse for den vestlige fredsbevægelse langt fra blot var af „offensiv“ karakter. DDR's MfS brugte mange kræfter på at sikre sig, at fredsbevægelsen ikke „kom ud af kontrol“, og begyndte af virke ind på østtysk territorium.¹⁴ For at forebygge udvik-

¹⁰ Markus Wolf, *Spionagechef im Kalten Krieg*, 1998, s. 339ff.

¹¹ Werner Grossman, *Bonn im Blick*, 2001, s. 77.

¹² Hubertus Knabe *Die unterwanderte Republik. Stasi im Westen*, 1999, s. 254.

¹³ Hubertus Knabe, *West-Arbeit des MfS. Das Zusammenspiel von „Aufklärung“ und „Abwehr“*, 2001, s. 101ff.; Hubertus Knabe, *Die unterwanderte Republik*, 2001, s. 248ff.

¹⁴ Benjamin B. Fischer, „Remark prepared for the International Intelligence History Association Conference „Interelligence and Political Enemies, Intelligence and Terrorism in the 20th Century, Martin-Luther-University Halle-Wittenberg, 11-13. July 2003“, s. 3. Michael Ploetz, *Wie die Sowjetunion den Kalten Krieg verlor*, 2000, s. 167ff.

ling af DDR-fjendtlige kræfter opbyggede MfS dossiers på fredsbevægelsens medlemmer og forsøgte at isolere personer, som den anså for at have en negativ indflydelse.¹⁵

Østlandenes samarbejdspartnere og kontakter

DKP

Samarbejdet med de danske kommunister og de overvejende kommunistisk dominerede organisationer udgjorde fundamentet for østtyskernes fredspropaganda over for Danmark. Fra dette udgangspunkt søgte de at udvide deres kontakter og alliancer på freds- og afspændingsområdet til at omfatte andre grupper i det danske samfund. DKP var som i hele den foregående periode østlandenes nærmeste allierede. På fredsområdet rådslog SUKP og SED direkte med de danske kommunister om strategi for påvirkningen, og DKP fulgte loyalt den angivne kurs. Ud over Anker Schjernings dobbeltfunktion i DKP og Samarbejdskomitéens ledelse, var Ingmar Wagner både sekretær i Landsforeningen til samvirke mellem Danmark og Sovjetunionen (herefter Landsforeningen) og medlem af DKP's udlandssektion. At DKP således havde aktivister centralt placeret i både venskabsforeningen og Samarbejdskomitéen for Fred og Sikkerhed, gav partiet mulighed for at arbejde for, at den østlige linje blev fulgt.

Samarbejdet mellem DKP og SUKP/SED kom til udtryk i de koordinationsmøder, som ledende danske kommunister afholdt med den sovjetiske ambassade og DDR-ambassaden i København eller med ledelsen i SED. Dette var eksempelvis tilfældet med et udenrigspolitisk „topmøde“ mellem SED og DKP i januar 1979. DKP's Ib Nørlund, der ikke blot var en vigtig ideolog i det danske parti, men også centralt placeret bevægelsens internationale arbejde, mødtes ved denne lejlighed med sin østtyske kollega Hermann Axen, der havde ansvaret for udenrigspolitik i SED's politibureau og var nær partner med SUKP's CK's Boris Ponomarjov. Axen orienterede Nørlund om, hvordan de danske kommunister skulle positionere sig i forhold til NATO's dobbeltbeslutning. Ved samme lejlighed orienterede Nørlund om den indenrigspolitiske situation i Danmark.¹⁶

Da NATO i 1983 påbegyndte raketopstillingen i Vesteuropa, søgte Hermann Axen fra SED at holde DKP til ilden, da han under et møde med DKP's formand Jørgen Jensen roste såvel den danske fredsbevægelse (og dermed

¹⁵ Beatrice de Graf, „Détente from Below. The Stasi and the Dutch Peace Movement“, *The Journal of Intelligence History*, Vol. 3, No. 2, 2003, s. 14ff.

¹⁶ SAPMO/Barch: DY30/ IV B 2/20/177: „Vermerk über ein Gespräch zwischen Hermann Axen, Mitglied des Politbüros und Sekretär des ZK der SED, und Ib Nørlund, Mitglied des Politbüros des Zk der KP Dänemarks, am 10.1.1980“. 16.1.1980.

DKP) for dets store mobiliserende kraft og de hidtidige – ikke videre specificerede – sejre for de socialistiske stater. Kampen burde ifølge SED fortsættes for at tvinge NATO til forhandlingsbordet og for at skabe muligheder for Danmarks udtræden af NATO.¹⁷ Blandt de konkrete tiltag, som DDR roste DKP for, var DKU's aktion, der gik ud på udsendelser af falske breve til kolleger, der blev anmodet om at stille værelser til rådighed for fremmede NATO-tropper på øvelse i Danmark.¹⁸ PET registrerede disse DKU-aktiviteter som aktioner for „disinformation.“¹⁹

Østtyskerne fremhævede også DKP's indsats i andre fredspolitiske sammenhænge, først og fremmest i forbindelse med afholdelse af en fredskonference i Ålborg i maj 1981, som formelt var blevet arrangeret efter initiativ af nordiske fagforeninger. Arbejdet med fredskonferencen i Ålborg var vigtig for DKP og østlandene, da det involverede ikke mindst den socialdemokratiske fagbevægelse i aktioner mod NATO, blandt andet vedr. raketspørgsmålet.²⁰ I Ålborg lykkedes dette takket være især LO's officielle deltagelse og SID's rolle som medarrangør til konferencen. Konferencen fremførte blandt andet tanken om Norden som atomfri zone.²¹ Som zonen fremstod i de nordiske socialdemokraters udgave betegnede østlandene den dog som „ikke realistisk“, men egnet som platform for dialog.

Østtyskerne så helst en fælles front på fredsområdet med Socialdemokratiet og SF, hvilket DKP imidlertid ikke kunne leve op til.²² De danske kommunister havde problemer med at omsætte deres fredsengagement til konkret politisk arbejde. Det kom tydeligt til udtryk, da DKP i 1984 fik det dårligste valg siden 1945. PET så valgnederlaget som udtryk for, at det ikke var lykkedes gennem „fredsagen“ at styrke partiet.²³ SED mente, at DKP blot skulle intensivere arbejdet; årsagen til nederlaget var ifølge østtyskerne dårlig timing og strategi.²⁴ DDR-ambassaden meddelte at DKP-organisationen var stærkt presset, hvilket blandt andet betød et truende tilbageskridt på fredsområdet, hvor socialdemokraterne var på fremmarch. Ambassaden mente, at DKP's arbejde nu skulle udformes som en kombination af „principfasthed og elasticitet“.²⁵

¹⁷ SAPMO/Barch: DY30/Vorl.SED/40759/2: „Vermerk über ein Gespräch des Genossen Hermann Axen, Mitglied des Politbüros und Sekretär des ZK der SED mit dem Vorsitzenden der KP Dänemark, Genossen Jørgen Jensen am 5.12.1983 im Hause des Zentralkomitees“. 7.1.1983.

¹⁸ BA/Hoppegarten: DZ9/Vorl./1637: „Information zur aktuellen Situation in der dänischen Friedensbewegung“. 3.11.1981.

¹⁹ PET's arkiv, DIIS-samling, dokument nr. 137 og 141.

²⁰ Günther Politt, „Zur Bündnispolitik im Friedenskampf in Nordeuropa.“, *Nordeuropastudien*, nr. 17, 1984.

²¹ SAPMO/Barch: DZ9/1637: „Information über die Nordische Friedenskonferenz vom 23.-24.5.1981 in der dänischen Stadt Aalborg“. 29.5.1981.

²² SAPMO/Barch: DY30/Vorl.SED/40756. Lyn-Telegram Norbert Jaeschke til Axen, Sieberm Nier, Trapien, Lehmann, Wetzl. 11.11.1983.

²³ Årsberetning 1984, afdeling 2, PET's arkiv, DIIS-samling, dokument nr. 144.

²⁴ SAPMO/Barch: DY30/J IV 2/20/72: „Zum Abschneiden der KP Dänemarks bei den vorgezogenen Parlamentswahlen am 1. Januar 1984“. 24.1.1984.

²⁵ SAPMO/Barch: DY30/Vorl.SED/40756: Lyntelegram Norbert Jaeschke til ZK Abt. Int.Ver. (Wetzl). 6.4.1984.

Udviklingen gik stik imod ønsket om at udøve et pres på Socialdemokratiet fra venstre. Hvor alarmerende det efter østtyskernes mening stod til, kom til udtryk i ordene: „ (der breder sig) uklarhed om midler og metoder for gennemførelsen af (partiets) beslutninger i den daglige klassekamp. Partikammerater i Århus kritiserer kammerat Anker Schjernings upålidelige kompromiser med anti-sovjetiske krav inden for fredskampen.“²⁶

Det østtyske udenrigspolitiske apparat så både fordele og ulemper i et samarbejde mellem DKP og Socialdemokratiet i fredsarbejdet. Det viste sig bl.a. på et møde mellem DKP-funktionærer og repræsentanter fra SED's Centralkomité's afdeling for internationale forbindelser blot et halvt år efter ambassadens alarmerende indberetning. Ved denne lejlighed forklarede SED indholdet og retningen i de socialistiske landes udenrigspolitik og opstillede de emner, som østtyskerne mente, at de danske partikammerater burde fremføre i den danske offentlighed. Som taktisk råd anbefalede de DKP at søge en tilnærmelse til det danske Socialdemokrati.²⁷ Dilemmaet i den tilstræbte alliance var, at SED på den ene side gerne så DKP gå i kompagniskab med Socialdemokratiet, men dybest set blot, hvis det lille kommunistparti beholdt førertrøjen på.

At det ikke var nogen helt let opgave for DKP at være talerør for de socialistiske lande kom også til udtryk i andre sammenhænge. Da Gorbatjov på Warszawapagtlandenes topmøde i Sofia i 1986 ændrede den udenrigspolitiske kurs over for Vesten, var det meget svært for DKP at følge med. Partiet havde så fuldstændigt identificeret sig med Sovjetunionens hidtidige udenrigspolitik, at der uvægerligt måtte komme problemer, når den sovjetiske politik for alvor begyndte at blive ændret. Det samme gentog sig i 1988, hvor DKP søgte om tilladelse til at lade et åbent brev til Gorbatjov trykke i Land og Folk, men SUKP fandt at det ikke var i Sovjetunionens interesse.²⁸ Men dette til trods fulgte DKP de socialistiske landes udenrigspolitiske målsætninger til den bitre ende. Efterhånden som Moskva løsnede sit greb om såvel de østeuropæiske lande som de sidste loyale broderpartier i Vesteuropa, hæftede SED sig ved, at der voksede et internt pres frem i DKP for at indtage en mere selvstændig position på det udenrigspolitiske område.²⁹ I denne situation gjorde SED sit

²⁶ SAPMO/Barch: DY30/Vorl.SED/40756: Lyntelegram Norbert Jaeschke til ZK Abt. Int.Ver. (Wetzl). 6.4.1984.

²⁷ SAPMO/Barch: DY30/Vorl.SED/40757: „Empfehlungen für Gespräche mit der Führung der Kommunistischen Partei Dänemark“. 31.10.1984.

²⁸ SAPMO/Barch: DY30/Vorl.SED/40756: „Vermerk über ein Gespräch des Botschafters, Genossen Norbert Jaeschke mit dem Vorsitzenden der KP Dänemarks, Jørgen Jensen am 2.4.1986“. 3.4.1986; Ole Sohn til Gorbatjov, udateret, følgebrev fra G. Kornijenko, SUKP's internationale afdeling til SUKP's CK, 28. september 1988, Postanovlenije „O pisme rukovodstva Kompartii Danii“ [Forordning. Om brev fra DKP's ledelse] fra SUKP's CK's sekretariat af 30. september 1988, RGANI, f. 4, op. 34, d. 696, ll. 154-163, 166-179.

²⁹ SAPMO/Barch: DY24/ 115726: „Bericht über den Aufenthalt einer Delegation der Kommunistischen Jugend Dänemarks (DKU) unter Leitung des Verbandssekretärs, Morten Østergård, am 1. und 2.2. 1989 in der DDR“. 2.2.1989.

for at fastholde de danske kammerater på et „klassemæssigt standpunkt“. Hermann Axen orienterede i juni 1989 medlemmer fra DKP's forretningsudvalg om de modsatrettede tendenser i den internationale situation og om, hvordan kommunister burde forholde sig: „På den ene side fortsætter de socialistiske lande og alle fredskræfter deres verdensomspændende fredsoffensiv. På den anden side har imperialismen iværksat en modoffensiv, der er karakteriseret ved forstærket oprustning samt hetz-propaganda mod de socialistiske lande, der går ud på at udnytte de problemer og vanskeligheder, der findes i enkelte af dem.“ Axen pegede navnlig på Forbundsrepublikken Tyskland. „For alle fredskræfter handler det om konsekvent og upåvirket at fortsætte kampen for fred og nedrustning.“³⁰ Rådet til de danske kammerater fra det fremtrædende medlem af SED's politbureau var, at de skulle orientere sig mod Gorbatsjovs forestilling om et fælles europæisk hus, der var den sovjetiske ledelses udspil for øget europæisk samarbejde. Så sent som i oktober 1989 måtte DKU modtage kritik fra DDR-ambassaden for sin ideologiske linje.³¹

Venskabsforeninger

Venskabsforeningerne Landsforeningen til Samvirke mellem Danmark og Sovjetunionen og Selskabet Danmark-DDR gik efter 1979 aktivt ind i samarbejdet med de socialistiske landes fredskampagner. Ikke mindst disse organisationer blev af Warszawapagtlændene betragtet som loyale samarbejdspartnere. I 1980'erne blev de udset til at være nære allierede i arbejdet med de lokale vestlige fredsbevægelser.³² Formanden for den sovjetiske venskabskomité (SSOD) skrev i 1983 rosende om Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen:

„The Society received acclaim for its active encouragement of the Danish public protests against arms race, and work for peace and disarmament. It is noteworthy that its president, Hermod Lannung, a lawyer and a well-known public and political figure, is also the head of the international pacifist organisation „World Association of World Federalists“, and that the Society's secretary general Ingmar Wagner is a member of the World Peace Council. There are also other activists in the society who closely cooperate with the world peace organisations“³³

³⁰ SAPMO/Barch: DY30/IV 2/2.035/90: „Vermerk über ein Gespräch des Mitglieds des Politbüros mit dem Vorsitzenden der KP Dänemarks, Genossen Ole Sohn und weteren Mitgliedern des Sekretariat des ZK der KPDä am 18.6.1989 im Hause der KP Dänemarks in Kopenhagen“. 19.6.1989.

³¹ SAPMO/Barch: DY24/115726: „Vermerk über ein Gespräch mit dem Vorsitzenden des Kommunistischen Jugendverbandes Dänemarks (DKU), Tony Selvig, und dem internationalen Sekretär der DKU, Søren Brostrøm, am 27. September 1989 in der DKU-Zentrale“. 4.10.1989.

³² SAPMO/Barch: DY30.

³³ Zinaida Kruglova, *Friendship Among Nations as a Road to Peace*, 1983, s. 43.

I de følgende år fremhævede de sovjetiske medier de nordiske venskabsforeningers indsats i protesten mod NATO's raketter og mod NATO's oprustning i Skandinavien.³⁴

Af Landsforeningen Danmark-Sovjetunionens arkiv fremgår det, at indsatsen blandt andet bestod i appeller til den danske regering og de politiske partier om at give de sovjetiske nedrustningsforslag en positiv behandling og, som forretningsudvalget skrev til SSOD's forkvinde Sinaida Kruglova i 1986, „at medvirke til at bringe dem frem til konkrete forhandlinger og resultater i de internationale forsamlinger, hvor Danmark er repræsenteret.“³⁵ Eksempelvis opfordrede Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen statsminister Poul Schlüter til at støtte tanken om en atomfri zone i Norden.³⁶

Venskabsforeningen Danmark-DDR fungerede i umiddelbar forlængelse af DKP og under styring af Liga für Völkerfreundschaft i DDR også som en fast brik i DDR's fredspropaganda i 1980'erne.³⁷ Ambassadens SED-organisations dokumenter nævnte, ligesom den sovjetiske ambassade, ret konsekvent Venskabsforeningen i samme åndedrag som fredsbevægelsen.³⁸ Østblokkens styrkelse af fredsretorikken gav nyt liv til arbejdet med Venskabsforeningen. Efter et vist tomrum i årene efter DDR's anerkendelse var der opstået et klart defineret mål, nemlig modarbejdelsen af USA og NATO, der supplerede arbejdet for østlandenes image som tiltrækkende samfundsmodel blandt vestlige befolkninger.³⁹ Såvel Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen som Selskabet Danmark-DDR varetog praktiske opgaver i fredspropagandaen. Eksempelvis samlede Selskabet Danmark-DDR allerede i 1978 underskrifter i kampagnen mod neutronbomben. Desuden havde foreningerne mulighed for at hjælpe Sovjetunionen og DDR med at knytte diverse kontakter på lavere niveau, som de to landes ambassader antagelig ikke havde umiddelbar adgang eller ressourcer til at arbejde med.

Et af formålene med kontakterne var oprettelse af venskabsaftaler med danske kommuner.⁴⁰ Kommunale venskabskontakter kunne i 1980'erne blandt andet bruges i kampagner, hvor byer eller kommuner udråbte sig som atomfri zoner som forløbere for den „rigtige“ zone – den atomfri zone i Norden.

³⁴ Vedrørende resolution fra de nordiske venskabsforeningers møde i Helsinki, TASS-relegram af 26. februar 1980, *Moscow News* nr. 31, (3019), 1. august 1982.

³⁵ Brev til SSOD, udateret, antagelig fra marts 1986, Landsforeningens arkiv.

³⁶ Brev fra Statsministeriet til Landsforeningens Forretningsudvalg, 17. december 1986, Landsforeningens Arkiv.

³⁷ Se kapitel 42 og 43.

³⁸ For eksempel: SAPMO/Barch: DY30/Vorl. SED/27557: „Beschluss der GO der SED der Botschaft der DDR in Dänemark zur auslandsinformativische Arbeit“. 29.8.1983.

³⁹ SAPMO/Barch: DY13/3036: „Plan für die Weiterentwicklung der Freundschaftsbewegung in Dänemark 1983-1985“. 27.6.1983.

⁴⁰ SAPMO/Barch: DY13/2929: „Kurzinformation über die Friedens- und Freundschaftsbewegung im Königreich Dänemark“. Marts 1981.

Det fremgår ikke direkte af Landsforeningens arkiv, om den var aktiv i projektet med at koble ideen om venskabsbyer til idéen om „atomfri kommuner“, som Samarbejdskomitéen under inspiration fra den britiske CND-bevægelse arbejdede på fra 1981.⁴¹ Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen deltog i venskabsbykonferencer med dette tema.⁴² Gennem 1980'erne gjorde Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen en indsats for at følge op på den anmodning, SSOD i 1976 var kommet med, om at øge antallet af venskabsaftaler mellem sovjetiske og danske byer.⁴³ I perioden formidlede Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen venskabsbykontakter mellem Brøndby og Gagarin-distriktet i Moskva, mellem Ålborg og Pusjkin-distriktet i Leningrad og mellem Rønne og byen Volotjok nordvest for Moskva. Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen var senere med til at forberede grundlaget for forbindelser mellem Århus og Leningrad.⁴⁴

Den praktiske nytte af de kommunale kontakter viste sig i det fredsarbejde, som venskabsforeningerne gennem 1980'erne udførte som en integreret del af den almindelige formidling af deres partnerlands kultur- og samfundsmodel. „Fredskrydstogter“ og „fredsskibe“ lagde med Landsforeningens hjælp til i de kommuner, som Sovjetunionen havde venskabsaftaler med.⁴⁵ Andre fredsaktiviteter var vandredstillinger af sovjetisk „Fredskunst“ i Danmark,⁴⁶ fredsseminarer, „fredscirkusforestillinger“, „fredsregatta“, „fredsfestivaler“⁴⁷ og medvirken ved „freds- og miljø-festival på Bornholm.“⁴⁸ Selskabet Danmark-DDR havde glæde af sine kommunale kontakter i forbindelse med afholdelsen af „DDR-ugen“ i 1983 i Ålborg – DDR's mangeårige venskabsforbindelse. Ugen bød på de typiske imageforbedrende tiltag med kunst, kultur og fremstilling af DDR's økonomiske potentiale krydret med accentueringen af DDR og de socialistiske landes „fredskarakter“ og „sammenhængen mellem fred og socialisme.“⁴⁹

Venskabsforeningernes opgave var, som den havde været under hele den kolde krig, at fungere som løftestang for østlandenes kontaktarbejde. Et ek-

⁴¹ „Opfordring fra venskabsbyer: Norden skal være fri for atomvåben“, *Vestkysten*, 15. august 1983; Søren Hein Rasmussen, *Sære alliancer. Politiske bevægelser i efterkrigstidens Danmark*, 1997, s. 206 og 237

⁴² Aktivitets/begivenhedsplan 1990, bilag til brev af 16. august 1989, landsforeningens Arkiv.

⁴³ Til Arbejdsudvalget. Referat af møder i Moskva ugen 15.-20/8 1976. I.W; Brev til Økonomiudvalget, Helsingør Kommune, 3. marts 1987; skrivelse til SSOD 1. juli 1989 angående eventuel etablering af venskabsbyaftale mellem Århus og Leningrad, Landsforeningens Arkiv.

⁴⁴ Asger Pedersen, „60 år med Sovjetunionen“, *Dansk-Russisk Samvirke i 75 år*, 1999, s. 5-14.

⁴⁵ Brev fra Landsforeningen, 12. januar 1985 angående krydstogtskib i Ålborg, Rønne og København.

⁴⁶ Brev til Ministeriet for kulturelle anliggender angående vandredstilling af sovjetisk „fredskunst“, juni 1985 og brev til det sovjetiske kulturministerium 2. august 1985, Landsforeningens Arkiv.

⁴⁷ Brev til SSOD 1. juli 1989 med „aktivitets- og begivenhedskalender“ som bilag, Landsforeningens Arkiv.

⁴⁸ Pressemeddelelse 26. november 1989, Landsforeningens Arkiv.

⁴⁹ SAPMO/Barch: DY13/3040: „Konzeption zur Durchführung der DDR-Woche in Aalborg vom 21.-27.11.1983“. 17.3.1983.

sempel var en delegation af danske politikere, hvis rejse den socialdemokratiske politiker og DDR-kontakt Bernhard Tastesen organiserede sammen med Venskabsforeningen, bl.a. med besøg i det nationale mindesmærke KZ-Buchenwald. Fra DDR's side var højdepunktet og delegationens mål samtale med præsidenten for Ligaen für Völkerfreundschaft, Gerald Götting, der fremstillede DDR's kritik af NATO's mellemdistanceraketter. Traditionen tro præsenterede DDR denne delegationsrejse som en succes, hvor de danske deltagere var „dybt imponerede af DDR-befolkningens fredsvilje.“⁵⁰

Selskabet Danmark-DDR var aktivt i Kristne for Nedrustning, som havde forbindelse til SUKP. Ifølge PET's oplysninger begyndte i 1979 et samarbejde mellem Samarbejdskomitéen og "Christen für die Abrüstung" (CfA) efter et initiativ fra "Deutsche Friedensunion" (DFU). Initiativtagerne afholdt i første omgang møder med CfA og personer fra kristne fredskredse i Danmark. Det førte til stiftelsen 16. august af Kristne for Nedrustning med deltagelse af repræsentanter fra den danske folkekirke, den katolske kirke, og en række mindre kirkesamfund i Danmark. Gruppens første aktivitet var en appel til udenrigsministeren mod stationeringen af NATO-raketterne i Europa, underskrevet af 101 personer, heriblandt en biskop og 35 præster. I begyndelsen af 1980 kom endnu en appel med 134 underskrifter. Den vendte sig mod forsvarsforliget, mod rustningskapløbet, mod atomkrigens rædsler, og anbefalede, at Danmark gennem NATO arbejdede for afspænding, stillede sig i spidsen for nedrustning og allerhelst meldte sig ud af NATO.⁵¹

PET observerede, at Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen i udpræget grad lod formidlingen af østlandenes fredspolitik ske gennem fagforeningskontakter. Ifølge PET's oplysninger, oprettede Landsforeningen i sommeren 1983 et "Oplysningsudvalg" med henblik på indflydelse i fagbevægelsens blade og tidsskrifter.⁵² Det var oplagt for Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen at bruge fagforeningssamarbejdet som kanal, da op mod en tredjedel, og fra midten af 1980'erne op mod halvdelen af Landsforeningens kollektive medlemmer var fagforeninger. Landsforeningens økonomi var i øvrigt i høj grad baseret på de midler, som Sovjetunionens LO tilførte gennem rejsearrangementer i organisationen Centrotourist.⁵³ Det fremgår af korrespondance mellem Landsforeningen og Sovjetunionens LO, at målet dels var at få fagforeningsaktive på kurser om fredsspørgsmål i Moskva, dels at finde kontakter på danske arbejdspladser, der kunne formidle Sovjetunionens fredspo-

⁵⁰ SAPMO/Barch: DY13/3030: „Bericht über den Aufenthalt einer Studiendelegation von Persönlichkeiten des politischen Lebens Dänemarks zum Thema: „Entwicklung und Politik der DDR in den 80er Jahren“, 11 Personen, 23.-29.9.1984, Berlin und Gera, Deleg.-Nr. II-11D“.

⁵¹ PET's arkiv, DIIS-samling, dokument nr. 137.

⁵² PET's arkiv, DIIS-samling, dokument nr. 130.

⁵³ Bernhard Tastesen, „15 år med opbrud og genfødsel“, *Dansk-Russisk Samvirke i 75 år*, 1999, s. 15-20.

litik på danske arbejdspladser.⁵⁴ Besætningerne fra fredskrydstogterne af- lagde også besøg i danske fagforeninger.⁵⁵

Samarbejdskomitéen

Samarbejdskomitéen for Fred og Sikkerhed var ikke i samme grad som ven- skabsforeningerne under direkte kontrol fra DKP's side. Den beskrev i sine vedtægter arbejdsgrundlaget som et „fælles forum, præget af bredde, åben- hed og vilje til fælles handling på tværs af politiske og religiøse skel“. Den ud- byggede sin organisation „efter græsrodsprincippet, hvor lokale komitéer ud- fører vedtagne kampagner“.⁵⁶ Ud over prokommunistiske fagforeninger rum- mede Samarbejdskomitéen en række foreninger, heriblandt fredsforenin- gerne Aldrig mere Krig, Forsoningsforbundet og International Liga for Fred og Frihed. Alt i alt betød det, at DKP reelt kunne sætte sig på Samarbejdskomitéen.⁵⁷ Således skrev DDR's ambassade i 1981:

„DKP er såvel inden for som uden for Komiteen den mest konsekvente re- præsentant for fredspolitikken. Dets virke er at være sekretariat for fredsar- bejdet, at koordinere og orientere en aktionsenhed af alle fredskræfter, for- følgende dette mål gennem mobilisering af fredskampen med antiimperi- alistiske krav. Det kommunistiske partis arbejde med offentligheden fore- går primært gennem Samarbejdskomitéen. Under hensyntagen til den samlede bevægelses interesse i propaganda, der er virksom over for brede dele af befolkningen, der er grundlæggende antikommunistisk indstillet, er det partiets taktik ved hjælp af en fleksibel men principfast optræden at forhindre indtrykket af dominans af komiteen“.⁵⁸

Denne begejstring for organisationen går igen i andre vurderinger, eksemp- vis i 1983: „DKP har afgørende indflydelse på Samarbejdskomitéen for Fred

⁵⁴ Brev til Udvalget vedrørende 40-året for befrielsen, 12. januar 1985, Landsforeningens arkiv; Brev fra Ingmar Wagner til V. A. Kalugin, LO, Moskva, 15. juli 1986, Landsforeningens Arkiv; breve til de kollektive fagforeningsmedlemmer 18. august 1986, Landsforeningens Arkiv; information om „Kvindernes Verdenskongres i Moskva“ 23.-27. juni 1987“, marts 1987, Landsforeningens Arkiv.

⁵⁵ Breve 18. august 1986 til medlemmerne Typograferne, Sømændene, Metal afd. 14 og Byggefagene ang. Besætningen fra „fredskrydstogtet“s besøg i fagforeningerne, Landsforeningens Arkiv.

⁵⁶ Samarbejdskomitéens vedtægter, 19. april 1980.

⁵⁷ SAPMO/Barch: DY30/Vorl.SED/40756. „Aktuelle Aspekte der Entwicklung der Kommunistischen Partei Dänemarks“. 8.2.1983; A. Antonov, „Skandinavija. Antiraketnoje dvisjenije narastajet“ [Skandi- navien: Anti-raket bevægelsen vokser] *Mesjdunarodnaja Sjism* nr. 1, 1983, s. 125-126; Aksel-Vladimir Karlsen: „Danija: Etapy borby miroljubivjkh sil (Konets 70-kh – seredina 80-kh godov)“ [Danmark: Faser i de fredselkende kræfters kamp (Fra slutningen af 70'erne til midten af 80'erne)], i *Novaja i Novejsaja Istorija* nr. 1, 1988, s. 16-32.

⁵⁸ BA/Hoppegarten: DZ9/Vorl./1637: „Information zur aktuellen Situation in der dänischen Friedensbewegung“. 3.11.1981.

og Sikkerhed, der for nuværende er det vigtigste og mest aktive koordinationsorgan blandt de danske fredskræfter.⁵⁹

Det er påfaldende, at østtyskerne i flere kilder daterede grundlæggelsen af Samarbejdskomitéen til 1958.⁶⁰ Dette harmonerede ikke med Samarbejdskomitéens egen krønike, som kun gik tilbage til 1973, hvor 31 danske fredaktivister under „Fredskræfternes Verdenskongres“ i Moskva lagde grundstenen til Samarbejdskomitéen. Årsagen til dateringsforskellene er formodentlig, at Samarbejdskomitéens DDR-partnere havde problemer med at skelne mellem Samarbejdskomitéen og den tidligere Dansk Fredskonference, der var en ret lille prokommunistisk fredsorganisation med forbindelse til Verdensfredsrådet, dannet i 1954. Dansk Fredskonferences plads i Verdensfredsrådet blev overtaget af Samarbejdskomitéen i 1973. Sammen med denne forbindelse fulgte positionen som østlandenes nærmeste samarbejdspartner i den danske fredsbevægelse. Østtyskernes påvirkning af Samarbejdskomitéen skete foruden gennem Anker Schjerning, der havde ansvaret for DKP's fredsarbejde, dels gennem tilsendelse af østtysk trykt materiale, dels gennem udveksling af mindre delegationer med DDR's fredsråd. Denne fremgangsmåde havde det østtyske fredsråd fundet frem til efter rådslagning med Anker Schjerning. Målet var at dreje fokus bort fra emner som „nej til atomkraft“ og over mod kritik af NATO.⁶¹

Den større politiske bredde i Samarbejdskomitéen sammenlignet med den tidligere paraplyorganisation Dansk Fredskonference var i første omgang en styrke og medvirkede til, at den i 1979 kunne bryste sig af at have en backchannel til den socialdemokratiske regering.⁶² På den anden side gav den øgede bredde også anledning til trakasserier inden for komiteen. I nogle tilfælde kunne uoverensstemmelserne glattes ud til de socialistiske landes fordel. Identifikationen med de socialistiske landes udenrigspolitik havde samme konsekvens for Samarbejdskomitéen som den tidligere havde haft for DKP, nemlig at kriser eller skandaler med forbindelse til Warszawapagten havde en negativt afsmittende effekt på komitéen. Østtyskerne konstaterede bl.a., at såvel sagen om en sovjetisk ubåd, der stødte på svensk grund 27. oktober 1981 som Sovjetunionens invasion af Afghanistan havde en hæmmende effekt på „fredsbevægelsen“.⁶³

⁵⁹ SAPMO/Barch: DY30/Vorl.SED/40756. „Aktuelle Aspekte der Entwicklung der Kommunistischen Partei Dänemarks“. 8.2.1983.

⁶⁰ SAPMO/Barch: DY13/2929: „Kurzinformation über die Friedens- und Freundschaftsbewegung im Königreich Dänemark“. Marts 1981.

⁶¹ BA/Hoppegarten: DZ9/Vorl./304.1638. „Aktennotiz über ein Gespräch mit Anker Schjerning, dänisches Komitee für Frieden und Sicherheit, am 3.2.1979“. 3.3.1979.

⁶² BA/Hoppegarten: DZ9/Vorl./1638. „Bericht über ein Gespräch mit Anker Schjerning in Kopenhagen, am 23.3.1979“. 28.3.1979.

⁶³ SAPMO/Barch: DY30/Vorl. SED/26431: Partisekretær Arno Braunes beretning for SED-GO-Kopenhagen 1982. 3.4.1982.

BA/Hoppegarten: DZ9/Vorl./1637: „Information zur aktuellen Situation in der dänischen Friedensbewegung“. 3.11.1981.

Folketinget opfordres til
at sige nej til opstilling af 572 nye atomraketter i Europa. Bidrag til, at Danmark internationalt gør alt for at få NATO's raketbeslutning omstødt. Vi vil ikke have atomvåben på dansk jord. Derfor skal Danmark heller ikke tage medansvar for opstillingen af dødsensfarlige raketter i andre lande.

Det er vanvittigt
at øge kaprustningen og true menneskehedens eksistens. Fastfrys atomvåbnene, medens der forhandles nedrustning. Vores sikkerhed skal ikke bygge på trusler eller brug af atomvåben. JA til et Europa uden atomvåben!

Undertegnede pædagogmedhjælpere i landets kommuner opfordrer alle til at slutte op om aktiviteterne i Landskampagnen stop Atomraketterne:

John Smødemark, Albertslund Mia Bendtsen, Heje Tåstrup Lisa Nielsen, Værløse Ib Sandegård Sørensen, Ishøj Michael Mansdøttler, Odense Birgitte Jensen, Middelfart Marianne Petersen, Otterup Karen Høpplund, Nr. Åby	Bjarne Hansen, Trundholm Bentie Martinsen, Tornvold Anni Rasmussen, Dragsholm Anne Dorthe Gundersen, Bjergsted Troels Vadel Olsen, Skejby Anette Pedersen, Hasle Henrik Møsbæk, Jernløse Pia Christensen, Værløse	Susanne Kijanovic, Søby Mikael Tranholm, Ålborg Piaa Konnerup, Brønderslev Karen Margrethe Jensen, Hjørring Mads M. Nielsen, Nibe Jane Klynsner Sørensen, Års Ellen M. Christensen, Åbybro Vibeke Christensen, Hobro	Lara Benzon, Odder Claus Michael Pallesen, Ry Bente Aarøe, Gjern Flemming Wibeberg, Ebelholt Margi Juhansen, Hadsen Marianne Karmak, Pårhus Hans Haahr Nielsen, Åmås Jan Knudsen, Vejen
---	--	---	--

Annonce indrykket af pædagogmedhjælpere landet over. Land og Folk, 10. juni 1983.

Faglige fredsgrupper

Med udgangspunkt i samarbejdet med de tre faste partnere (DKP, venskabsforeninger og Samarbejdskomitéen), kunne østtyskerne udvide deres kontaktarbejde med andre grupper inden for den danske fredsbevægelse. DDR-ambassaden fremhævede i denne sammenhæng de forskellige fagspecifikke fredsgrupper oprettet af læger, kunstnere, skuespillere eller fagforeninger for fred.⁶⁴ De fagspecifikke fredsgrupper var del af en overordnet strategi ikke blot for DDR, men for de socialistiske lande generelt. I årene 1982-1984 opstod der i Danmark en lang række fagligt baserede fredsgrupper, såsom Akademikere for Fred, Bibliotekarer for Fred, Journalister for Fred, Jurister for Fred, Læger mod Kernevåben, Pædagoger for Fred, m.v.⁶⁵ Disse faggrupper havde videre forbindelser til Verdensfredsrådet og var knyttet til SUKP's såkaldte „samfundsorganisationer“, der også var rettet mod specifikke faggrupper. Fra østtysk side betragtede man primært disse faggrupper som et springbræt til landenes borgerskab på baggrund af gruppernes faglige autoritet i befolkningens øjne.⁶⁶

⁶⁴ SAPMO/Barch: DY30/Vorl.SED/27557: Partisekretær Arno Braunes beretning for SED-GO-Kopenhagen 1983. 12.11.1983.

⁶⁵ Jfr. Fredsakademiets database over ophørte fredsgrupper, ukomplet liste, <http://www.fredsakademiet.dk>, benyttet 28/01/2003.

⁶⁶ SAPMO/Barch: DY30/IV 2/2.035: „Problematalog für die Arbeit der Analysegruppe der Aussenpolitische Kommission beim Politbüro des ZK der SED“. 5.11.1984.

I Danmark koordinerede Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen sine fredsarrangementer med flere af de faglige fredsgrupper, hvis ledelse forretningsudvalget inviterede og fik med i præsidiet i 1983-1984.⁶⁷ Fredssamarbejdet omfattede blandt andet en række foredrag om fredsspørgsmål ved sovjetiske statsborgere i Danmark på danske gymnasier og højere læreanstalter.⁶⁸ Landsforeningens forretningsudvalg stod desuden for udvekslings- og seminarophold med fredspolitisk indhold i Sovjetunionen for Journalister for Fred og for Læger for Fred.⁶⁹

DDR havde længe fundet lærergruppen interessant. Lærere som formidlere havde særlige muligheder for at overbringe de socialistiske landes propaganda til kommende generationer. I Sverige var der gennem 1980'erne succes med at knytte kontakt til en stor del af de svenske tysklærere.⁷⁰ Så vidt nåede østtyskerne ikke i Danmark, om end danske tysklærere også var i DDR's søgelys. Idéen var at koble sprogkurser sammen med politiske foredrag om for eksempel „Reagans politik (Latinamerika, SDI) og „de socialistiske landes freds- og nedrustningsprogram“.⁷¹ Den østtyske fagforening for lærere, FDGB's Gewerkschaft Unterricht und Erziehung, havde siden 1960'erne søgt kontakter til Danmarks Lærerforening.⁷² I 1982 fik den østtyske fagforening kontakt til „Lærere for Fred“⁷³ med hvem man kunne diskutere DDR's såkaldte „fredspædagogik“ og håbe at bruge den fælles faglige platform til videreformidling af DDR's „fredspolitik“.⁷⁴ På dansk grund undgik det ikke PET's opmærksomhed, at „Lærere for Fred“ trådte i forbindelse med de øst-europæiske kolleger, og i 1984 søgte grupper at bringe „fredspædagogikken“

⁶⁷ Invitationer fra hovedbestyrelsen til indtræden i præsidiet, september 1983, Landsforeningens Arkiv.

⁶⁸ Til landsforeningens kollektive medlemmer, september 1982. Brev til lægerådsformanden ved Bornholms Centralsygehus, 25. april 1985. Landsforeningens Arkiv; Brev til Søren Brogaard af 1. december 1985. Telegram til Moskva, SSOD, 26. november 1985, Landsforeningens Arkiv; Brev til rektor for Danmarks Journalisthøjskole, 13. august 1985, Landsforeningens Arkiv.

⁶⁹ Brev til Journalister for Fred, 4. juni 1986, Landsforeningens Arkiv.

⁷⁰ Nils Abraham, *Das DDR-kulturzentrum Stockholm und die Freundschaftsgesellschaft Schweden-DDR als Instrumente der Public Diplomacy der DDR gegenüber Schweden nach der Anerkennung der DDR 1972*, Universität Greifswald 2005.

⁷¹ Eksempel fra årsoversigt for tysklærer-udveksling: SAPMO/Barch; DY13/3254: „Kurzfassung einer Analyse der Ergebnisse der Internationale Hochschulferienkurse für Germanistik der Sprachintensivkurse Deutsch und der Internationalen Sommerkurse für Deutschlehrer 1985“. 16.1.1986.

⁷² SAPMO/Barch; DY34/8123: „Abschlussbericht über den Aufenthalt einer dänischen Delegation vom 6.-13.11.1969“. 6.1.1970.

⁷³ BA/Hoppegarten: DZ9/444.2332: „Bericht zur Konferenz „Lehrer für den Frieden“ Dänemark“. 1.12.1982.

⁷⁴ BA/Hoppegarten: DZ9/444.2332: „Vorlage an das Sekretariat. Betr. Entsendung eines Vertreters der GEwerkschaft Unterricht und Erziehung im Auftrag des Friedensrates der DDR zu einer Konferenz der Bewegung „Lehrer für den Frieden“ Dänemarks am 27. und 28.11.1982 in Kopenhagen“. 8.11.1982.

ind som fag i den danske folkeskole.⁷⁵ Initiativet blev rost og fremhævet fra sovjetisk side.⁷⁶

Uafhængige fredsgrupper

Engagementet med den vestlige fredsbevægelse var dog ingenlunde uproblematisk for de socialistiske lande. Hertil var fredsbevægelsen en for mange hovedet og i nogen grad anarkistisk størrelse. Problemerne var dels at vestlige fredsbevægelser stik mod de socialistiske landes ønsker tog emner op, som stred mod de socialistiske landes interesser, dels at nogle vesteuropæiske fredsgrupper søgte kontakter i Østeuropa uden om de statskontrollerede fredskomiteer.⁷⁷ Disse uafhængige østeuropæiske fredsgrupper var del af de dissidentmiljøer, der trods deres umiddelbare lidenhed gav ledende kredse i de herskende kommunistpartier grund til bekymring og foranledigede dem til at indsætte landenes sikkerhedsorganer mod de uafhængige fredsgrupper.⁷⁸

I østlandenes forbindelser til den danske fredsbevægelse trådte de generelle problemer, som de socialistiske lande havde med de politisk udisciplinerede vestlige fredsgrupper, også frem. Dette kom tydeligst til udtryk i DDR's fredsråds problemer med fredsmarchen i 1982. Året forinden havde den danske fredsbevægelse været medarrangør af en fredsmarch, der gik over Danmark og Vesttyskland og rettede sig mod NATO's mellemdistanceraketter. Det var en type fredsaktion, som DDR kun kunne være tilfreds med. Problemerne opstod, da danskerne i 1982 ønskede at vandre fra Danmark over Vesttyskland, DDR og Tjekkoslaviet for at ende i Østrig. Denne plan kolliderede klart med østtyskernes ønske, fordi en sådan marchrute antydede, at ikke kun NATO, men også Warszawapagten bar ansvaret for rustningskapløbet. Ifølge DDR's fredsråd vendte marchen dermed det politiske skyts den forkerte vej.⁷⁹ Sagens alvor gjorde, at DDR's fredsråd videregav den til SED's politibureau.⁸⁰ Politibureauet valgte at sætte DKP på sagen, da det danske parti

⁷⁵ PET's arkiv, DIIS-samling, dokument nr. 130 og 257.

⁷⁶ Aksel-Vladimir Karlsen: *Danija: Etapy borby miroľjubivykh sil* (Konets 70-kh – seredina 80-kh godov) [Danmark: Faser i de fredselkende kræfters kamp (Fra slutningen af 70'erne til midten af 80'erne)] *Novaja i Novejsjaja Istorija*, nr. 1, 1984, s. 24.

⁷⁷ Michael Ploetz, *Wie Die Sowjetunion den Kalten Krieg Verlor*, 2000, s. 170ff.

⁷⁸ Beatrice de Graaf, „Détente from Below. The Stasi and the Dutch Peace Movement“, *The Journal of Intelligence History*, Nr.2, 2003, s. 8-20; Peter Richter, Klaus Rösler, *Wolfs Westspione. Ein Insider-Report*, 1992, s. 84ff.

⁷⁹ BA/Hoppegarten: DZ9/Vorl./2332: Oversigt over argumenter mod fredsmarch 82.

⁸⁰ SAPMO/Barch: DY30/Vorl. SED: „Konsultation mit dem ZK der KP Dänemarks zur Friedensbewegung“. 9.3.1982.

DY30/Vorl. SED/ 40756: „Information für das Politbüro. Betrifft: Tagung des Zentralkomitees der Kommunistischen Partei Dänemarks am 17. und 18. April 1982.“ 27.4.1982.

allerede tidligt havde været opmærksom på problemet.⁸¹ En simpel afløsning eller forbud mod en fredsmarch ville få DDR til at fremstå i et dårligt lys. Planen var derfor, at DKP, det vesttyske kommunistparti og Samarbejds-komiteén i fællesskab skulle fremkomme med forskellige modforslag, som ville få fredsmarchen til at løbe ud i sandet, og SED's afdeling for internationale forbindelser tilrettelagde en taktik med henblik herpå.⁸² På trods af denne afledningsmanøvre sad DDR dog tilbage med problemet og måtte sende formanden for DDR's Fredsråd Werner Rumpel til København med det upopulære budskab om, at DDR ikke ville tillade en fredsmarch over sit territorium. Som forventet affødte dette en negativ reaktion i den danske presse.⁸³

Organisatorerne bag fredsmarch '82 var aktive fra „Nej til Atomvåben“ og „Aldrig mere krig“.⁸⁴ Om end DDR oprindeligt havde søgt venskabelige kontakter til begge bevægelser, kom østtyskerne i stigende grad til at se på dem med skepsis.⁸⁵ Allerede kort efter afløsningen af fredsmarchen opstod nye bekymringer i DDR. Problemet var, at „Information“ 20. oktober 1982 indeholdt en artikel Jørgen Dragsdahl, som blev anset for at være en hetz mod DDR's fredspolitik. I artiklen beretter Dragsdahl om et hemmeligt møde mellem vestlige fredorganisationer og såkaldte alternative fredsbevægelser i DDR. Ved at udnytte turistvisa er anonyme medlemmer af den anti-kommunistiske fredsorganisation fra Danmark „Nej til Atomvåben“ (NTA) rejst ind i DDR. Efter sigende deltog flere partimedlemmer og repræsentanter for DDR's intelligentsia i mødet.⁸⁶ DDR så også forbindelsen til den internationale fredsorganisation Bertrand Russell-Foundation som kontraproduktiv og subversiv.⁸⁷ „Nej til Atomvåben“ og „Aldrig mere krig“ betegnede DDR-ambassadør Heinz Oelzner som direkte anti-kommunistiske.⁸⁸

Konflikten omkring fredsmarchen '82 indeholdt et af de store ideologiske stridspunkter mellem de socialistiske lande og DKP på den ene side og de uafhængige fredsbevægelser på den anden. Det drejede sig om den såkaldte su-

⁸¹ BA/Hoppegarten: DZ9/Vorl.1637: „Notiz über Pläne zur Durchführung eines Friedensmarches von Dänemark zu Österreich“. 29.12.1981.

⁸² SAPMO/Barch: DY30/Vorl. SED/40759/2: „Vermerk über ein Gespräch mit dem Vorsitzenden der Kommunistischen Partei Dänemarks, Jørgen Jensen, dem Mitglied des Politbüros Ingmar Wagner und dem Sekretär des dänischen Zusammenarbeitskomitees für Frieden und Sicherheit Carl Roschou am 8.3.1982 in Kopenhagen“. 9.3.1982.

⁸³ Eksempelvis Jyllandsposten, Information, Aktuelt. 14.4.1982

⁸⁴ SAPMO/Barch: DY30/Vorl. SED/ 40759/2: „Betreff: Friedensmarsch 82“. 12.2.1982.

⁸⁵ BA/Hoppegarten: DZ9/Vorl/1637: „Bericht über dem Aufenthalt einer Delegation des Friedensrates der DDR in Dänemark/Kopenhagen vom 9.12.-12.13.1980“. 14.1.1980.

⁸⁶ BA/Hoppegarten: DZ9/Vor./ 2332: „Fredsaktiviter på hemmelig rejse i DDR.“ 20.10.1982. plus kommentar af ambassadør Heinz Oelzner.

⁸⁷ BA/Hoppegarten: DZ9/Vor./2332: „Information über die Teilnahme an einer Friedenkonferenz dänischer Gymnasiasten und Lehrlinge am 27. Und 28. März 1982 in Odense auf der Insel Funen“. 31.3.1982.

⁸⁸ SAPMO/Barch: DY30/Vorl. SED/40759/2: „Betreff: Friedensmarsch 82“. 12.2.1982.

permagts-teori, der i DDR fik prædikatet „regeringsfjendtlig“.⁸⁹ Denne idé, der blandt andet var fremherskende i SF's engagement i fredsbevægelsen, gik ud på, at begge supermagter bar et medansvar for den kolde krig. Den forestilling stred grundlæggende mod de socialistiske landes linje, der tillagde „det imperialistiske NATO“ eneansvaret. Supermagtteorien var falsk, og enhver moderation af forestillingen om NATO's eneansvar blev stemplet som forkert og som bagvaskelse.⁹⁰

Det store problem, DDR og den øvrige socialistiske lejr så i de uafhængige fredsbevægelser, var, at de ved at tildele Warszawapagten medansvar og at kæmpe for det synspunkt ikke blot splittede fredsbevægelsen organisatorisk. De uafhængige brød først og fremmest med de socialistiske landes ønske om at monopolisere fredsspørgsmålet. De gav mulighed for at være mod atomvåben uden automatisk at være fortalere for Sovjetblokken, en kobling de socialistiske lande ønskede at etablere gennem begreberne fred og socialisme.

Pressen

I arbejdet med medierne var det et mål, at østlandenes synspunkter blev formidlet til et bredt udsnit af den danske befolkning. Det forsøgte man at realisere dels ved udsendelser på dansk-sovjetisk radio fra Moskva, dels ved de sovjetiske pressebureauer i Danmark. Der var i 1980'erne beskæftiget 9 danske statsborgere ved APN, som hovedsageligt arbejdede med oversættelse af sovjetiske artikler og stod for kontakten til diverse nyhedsmedier. APN havde tætte relationer til DKP, Land og Folk og Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen. APN udsendte månedsbladet *Fakta om Sovjetunionen* (omtalt i kapitel 44). Presseagenturerne arbejdede på at opnå aftaler med Danmarks Radio, tv, større dagblade, provinspressen og tidsskrifter om formidling af sovjetisk stof. PET noterede i starten af 1980'erne, at de fleste store dagblade bragte artikler fra de sovjetiske bureauer, ligesom radio og fjernsyn antog sovjetiske indslag.⁹¹

Et andet mål var at anvende dansk sikkerhedspolitisk stof i østlandenes egen presse. Referater af høringer, konferencer, demonstrationer og andre begivenheder i Danmark, som kunne tjene som bevis for dansk opslutning bag østlandene i sikkerhedspolitiske spørgsmål, blev godt dækket i østlande-

⁸⁹ BA/Hoppegarten: DZ9/Vor./2332: „Information über die Teilnahme an einer Friedenkonferenz dänischer Gymnasiasten und Lehrlinge am 27. Und 28. März 1982 in Odense auf der Insel Funen“. 31.3.1982.

⁹⁰ SAPMO/Barch: DY30/Vorl.SED/40757: „Information für das Politbüro. Betrifft: Bericht über den Aufenthalt einer Studientelegation der SED unter Leitung von Jochen Hertwig, Mitglied des ZK und 1. Sekretär der Bezirksleitung der SED Frankfurt/O, vom 7.-12.11.1984 in Dänemark“. 22.11.1984.

⁹¹ PET's arkiv, DIIS-samling, dokument nr. 130.

nes presse.⁹² Dette forhold bekræftedes af indberetninger fra de danske ambassader i østlandene, der hyppigt hjemsendte telegrammer og artikler til det danske udenrigsministerium vedrørende behandlingen af danske sikkerhedspolitiske forhold i østlandene.⁹³

DDR's mediekontakter var beskæmmende dårlige set fra et pr-synspunkt. I det store hele forbigik den danske presse den østtyske stat i tavshed. Nogle aviser som „Berlingske Tidende“ valgte ligefrem at boykotte DDR-ambassaden. Af ikke-kommunistiske medier kunne man kun glæde sig over faste forbindelser til „Aktuelt“, „Socialistisk Dagblad“ og „Information“. Når det gjaldt kontakter på tv-området havde Erich Honecker ved en partikongres med beklagelse fastslået, at DDR's fjernsyn var kendetegnet ved „en vis kedsommelighed“. Om end den danske kanal på daværende tidspunkt heller ikke var præget af hæsblæsende tempo, var det forståeligt, at man – ideologien uagtet – ikke fra dansk side indkøbte østtyske tv-produktioner i nævneværdigt omfang og ikke viste en eneste østtysk film. På radiosiden begrænsede DR sig til at lave nogle udsendelser i DDR til brug for tyskundervisningen. De to eneste lyspunkter set fra østtysk side var dels „Land og Folk“, hvis korrespondent i Østberlin loyalt berettede om „Arbejder- og Bondestatens politik“ og om repressionsapparatet i Vestberlin, dels „Kristeligt Dagblads“ korrespondent. Om end sidstnævnte ikke var særligt aktiv i sin rapportering, så noterede man sig på ambassaden, at til trods for „Kristeligt Dagsblads“ antikommunistiske redaktionelle linje blev der berettet „korrekt om forholdet mellem stat og kirke i DDR“.⁹⁴ Det ville formodentlig have været at dryppe malurt i bægeret, hvis ambassaden havde fået at vide, at der lå en MfS-hvervning bag, som netop havde til formål at medvirke til, at kirken i DDR blev holdt under kontrol.⁹⁵

Kontakter med politikere

Østlige ambassader havde i perioden omfattende kontakter til politikere, såvel folketingets medlemmer som ungdomspolitisk aktive. Kontaktarbejdet tjente flere formål. Foruden at påvirke samtalepartnere var disse møder ifølge bl.a. østtysk opfattelse en væsentlig forudsætning for, at ambassaderne kunne indhente oplysninger og sende rapporter hjem.⁹⁶ Påvirkningsarbejdet i 1980'erne var en opfølgning af bestræbelserne fra midten af 1950'erne for at fremme

⁹² PET's arkiv, DIIS-samling, dokument nr. 141 og 173.

⁹³ Eksempelvis indberetning fra Moskva, 1. april 1985, UM.5.E.95.a; indberetning fra Helsinki 26. februar 1980, UM 5.E.95.a. og indberetning fra Budapest, 16. september 1981, UM.5.E.95.a.

⁹⁴ SAPMO/Barch: DZ9/2332: „Jahresbericht 1981 über auslandsinformationelle Tätigkeit“. 19.1.1981.

⁹⁵ BStU: MfS 9567/86. IM „Bill“, „Henry“.

⁹⁶ SAPMO/Barch: DY30/Vorl.SED/27557: Partisekretær Arno Braunes beretning i SED's organisation på ambassaden. 12.11.1983.

normaliseringsprocessen og den fredelige sameksistens. Det afspejles i russiske dokumenter fra perioden, at den sovjetiske ledelse over for Danmark ønskede at fastholde, at der mellem Danmark og Sovjetunionen uanset Danmarks medlemskab af NATO bestod et normalt og godt forhold med et tæt økonomisk, videnskabeligt-teknisk og kulturelt samarbejde. Det fremgår bl.a. af overvejelser i det sovjetiske udenrigsministerium om emner for samtaler med den danske ambassadør i Moskva i 1980.⁹⁷ Det ses også i de sovjetiske tidsskrifter, som blev redigeret af forskellige ministerier og som omtalte østlandenes sikkerhedspolitiske præferencer for det nordiske område.⁹⁸

Alle østlige kontakter talte for øget bilateralt samkvem og tilstræbte at bringe danske politikere en forståelse for østlandenes synspunkter. Normaliseringsbestrebelse kom tydeligt til udtryk i forhold til DDR, der som følge af landets mangeårige internationale isolation særligt søgte „det gode selskab“. Erich Honeckers kontaktdiplomati med besøg af vestlige statsledere og ledende politikere var med til at underbygge landets legitimitet såvel ude som hjemme.⁹⁹ I forholdet til Danmark kom normaliseringsbestrebelse til udtryk ved statsminister Poul Schlüters besøg i DDR i 1988, der i DDR blev anset som en triumf; statsministeren omtalte således i sin tv-transmitterede tale under den officielle middag i meget positive vendinger den utrolige økonomiske, videnskabelige og tekniske udvikling i DDR. I mindre målestok mente østtyskerne at indkassere gevinster ved besøg af danske ministre og medlemmer af folketinget.¹⁰⁰

1980'ernes store temaer med relationer til de socialistiske landes freds- og afspændingspropaganda rettede sig primært mod oppositionen. Selvom Danmark som helhed og dermed også den borgerlige regering, der var ved magten det meste af 1980'erne, blev taget til indtægt for, at Danmark i NATO-sammenhæng førte en „blødere“ afspændingsorienteret kurs, rettede de socialistiske lande først og fremmest deres interesse mod oppositionspartierne.¹⁰¹ Eksempelvis opregnede DDR's ledelse i sine planer for påvirkningsarbejdet i Danmark i første halvdel af 1980'erne de politiske partier, der var interessante i fredsarbejdet. DKP, der som tidligere nævnt lagde et stort arbejde i fredsbevægelsen og venskabsforeningerne, var naturligt den primære samarbejdspartner, men herudover fokuserede både Sovjetunionen og DDR på

⁹⁷ „Materialy k besede s poslom Danii v SSSR P.D. Steenbergerom“ [Materialer til samtale med Danmarks ambassadør i USSR P.D. Steenberger] MID's skandinaviske afdeling, 5. november 1980, AVP RF f. 085, op. 70, p. 93, d. 12, ll. 24-27.

⁹⁸ P. Krymov, „Sovetskij Sojus i severnyje strany“ [Sovjetunionen og de nordiske lande], *Mesjdunarodnaja Sjsn* [Internationale relationer] nr. 8, 1979, s. 14-22; J. Denisov, „60 let otmosjenij mesjdu SSSR i stranami Severnoj Jevropy“ [60 års forbindelser mellem Sovjetunionen og Skandinavien], *Mesjdunarodnaja Sjsn*, nr. 6, 1984, s. 30-39; J. Denisov, „Sovetskij Sojus-Danija: Rasvitije dobrosoedskikh svjasej“ [Sovjetunionen-Danmark: Udviklingen af de gode naboforbindelser], *Mesjdunarodnaja Sjsn*, nr. 7, 1986, s. 98-106.

⁹⁹ Benno-Eide Siebs, *Die Aussenpolitik der DDR 1976-1989*, 1999, s. 61.

¹⁰⁰ BA: DA1/15798: „Information über das Königreich Dänemark“. April 1989.

¹⁰¹ Se videre kapitel 83.

muligheder for samarbejde med Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre.¹⁰²

Socialdemokratiet

At Socialdemokratiet tiltrak sig interesse fra de socialistiske landes diplomater var ikke noget isoleret dansk fænomen. I løbet af 1970'erne skete der en udvikling i østlandenes stilling til de vestlige socialdemokratier. Således aftalte fremtrædende repræsentanter for Sovjetunionens Kommunistiske Parti og DDR's SED i 1973 at styrke den ideologiske kamp mod de vestlige socialdemokratier.¹⁰³ Blot tre år senere åbnede SUKP's CK i et brev til SED's generalsekretær Erich Honecker om den europæiske sikkerhedskonference CSCE imidlertid for muligheden for et samarbejde med de vesteuropæiske socialdemokratier.¹⁰⁴ På tærskelen til 1980'erne tog de socialistiske lande et væsentligt skridt fremad i deres tilnærmelser til Vestens socialdemokratier. På et møde i Warszawapagten i 1979 diskuteredes mulighederne for samarbejde med socialdemokraterne på afspændingsområdet. Mødets konklusion bekræftede landene i, at dette var en farbar og acceptabel vej.¹⁰⁵

Vejen frem til accepten af forbindelser med vestlige socialdemokratier var ikke ideologisk uproblematisk for de østlige kommunistiske partier. De fælles rødder i det internationale socialistiske arbejde kunne virke som platform for relationerne, men samtidig lå der konfliktstof begravet i historien. Den gamle splittelse af arbejderbevægelsen i en revolutionær kommunistisk retning, der satsede på proletarietets diktatur, og en socialdemokratisk, der ønskede at reformere det eksisterende og bryde med den klassiske marxisme, lagde ideologiske forhindringer ud for et tættere samarbejde, idet begge parter havde store forbehold over for hinanden. De kommunistiske partiers ambivalente forhold til tilnærmelserne kom blandt andet til udtryk i en længere rapport om mulighederne for samarbejde, som SED's politbureau lod udarbejde i 1981. Heraf fremgik det, at socialdemokraterne nok ikke var ideologiske ønskepartnere, idet de var bærere af antikommunistiske tanker af

¹⁰² SAPMO/Barch. DY30/IV 2/2.115. „Konzeption für die Gestaltung der Beziehungen zwischen der DDR und den Staaten Nordeuropa 1981-1985“. 23.8.1981; om Socialdemokratiet eksempelvis „Ob informatsii dlja rukovodstva Kompartii Danii“ [Om information til ledelsen i DKP], forordning fra SUKP's CK til ambassadøren i Danmark, 22. februar 1979, RGANI f. 4, op. 24, d. 835, l. 107.

¹⁰³ SAPMO/Barch: DY30/Vorl.SED/32445: „Vermerk über ein Gespräch mit einer Delegation des Ministerium für Auswärtige Angelegenheiten der UdSSR in der Abteilung Auslandsinformation beim ZK der SED am 4. Oktober 1973“. 8.10.1973.

¹⁰⁴ SAPMO/Barch: DY30/J IV 2/20.1/3: „Information“. 18.1.1976.

¹⁰⁵ SAPMO/Barch: DY30/J IV 2/20/130: „Information für das Politbüro des ZK der SED. Betrifft. Internationale Beratung von Kommunistischen und Arbeiterparteien Europas und der KP Kubas zum Thema: „Aktuelle Fragen der Beziehungen zu den Sozialistischen und Sozialdemokratischen Parteien“. 20.12.1979.

borgerligt ophav, men at de havde indflydelsesmuligheder, der ikke måtte overses.¹⁰⁶

Udviklingen frem mod en mere venligsinde holdning til de vestlige socialdemokratier nåede et foreløbigt højdepunkt, da den fungerende leder af SUKP's CK's internationale afdeling Jurij Sjilin ved et møde for sine kolleger i de øvrige socialistiske lande i Moskva i 1986 opfordrede til en mere nøgtern analyse af magtforholdene i de kapitalistiske landes arbejderklasser.¹⁰⁷ Denne tanke var meget vidtgående, nærmest kættersk, idet den anfægtede et af den kommunistiske bevægelse grundlæggende principper om, at de nationale kommunistpartier – de være sig nok så små – måtte anses for at være deres lands egentlige repræsentanter for arbejderklassen. Der eksisterede således fra østlig side fra starten af 1980'erne interesser i at uddybe forholdet til de vestlige socialdemokratier. På dette tidspunkt var kontakterne til det danske socialdemokrati i sammenligning med andre af de europæiske partier dog ret beskedne.¹⁰⁸ Sovjetunionens Kommunistiske Parti vejrede imidlertid morgenluft, da Ronald Reagan blev amerikansk præsident. Hans hårde retorik skræmte. Ifølge Boris N. Ponomarjov fra SUKP's CK's internationale afdeling, var Reagans omtale af en mulig nuklear konflikt begrænset til Europa en ren foræring for de socialistiske landes kontaktdiplomati i Vesteuropa.¹⁰⁹

Sovjetunionen havde gennem hele den kolde krig vist interesse for de socialdemokrater, der ikke var tilhængere af Danmarks medlemskab af NATO. Det hastigere våbenkapløb og den stigende spænding efter 1979 tilskyndede SUKP til stærkere tilnærmelser.¹¹⁰ Allerede i februar 1979 aflagde, som det bliver nærmere beskrevet i kapitel 83, en socialdemokratisk delegation besøg i Moskva. SUKP's CK søgte fællesnævnerne med det danske parti i sikkerhedspolitiske spørgsmål, og udtrykte i den forbindelse ønske om et samarbejde

¹⁰⁶ SAPMO/Barch: DY30/Vorl. SED/40750: „Vorlage für die Aussenpolitische Kommission beim Politbüro des ZK der SED. Betreff: Zur Stellung der Sozialdemokratie in der internationalen Klassenauseinandersetzung – Möglichkeiten und Grenzen ihres Engagements und der Zusammenarbeit im Weltweiten Kampf um Frieden und Demokratie, um Entspannung, Rüstungsbegrenzung und Abrüstung“. 6.11.1981; Om Sovjetunionens interesse for og vurdering af Socialdemokratiet, se bl.a. O.K.Timasjkova: „Skandinavskaja sotsial-demokratija na sovremennom etape.“ [De skandinaviske socialdemokratiers i dag]1978; „Sotsial-demokratitjeskaja partija Danii (kratkaia spravka)“ [Det danske Socialdemokrati, notat]13. juli 1989, GARF f. 10026, op. 4, d. 2787, ll. 16-19.

¹⁰⁷ SAPMO/Barch: DY30/Vorl.SED/40485: „Einfügung für den Bericht“. 29.1.1986.

¹⁰⁸ SAPMO/Barch: DY 30/IV B 2/20: „Informationsmaterial zum Stand und der Entwicklung der Beziehungen zwischen der SED und sozialistischen bzw. sozialdemokratischen Parteien“. 1978/1979.

¹⁰⁹ SAPMO/Barch: DY 30/IV B 2/20: „Informationsmaterial zum Stand und der Entwicklung der Beziehungen zwischen der SED und sozialistischen bzw. sozialdemokratischen Parteien“. 1978/1979. SAPMO/Barch: DY30/Vorl. SED: „Rede des Kandidaten des Politbüros und Sekretärs des ZK der KPdSU B. N. Ponomarjow, auf der Beratung der Sekretäre der ZK der Bruderparteien der sozialistischen Länder für internationale und ideologische Fragen“. 3.11.1981.

¹¹⁰ „Sotsial-demokratitjeskaja partija Danii. Kratkaja spravka“ [Det danske Socialdemokrati. Kort notat], 13. juli 1989, GARF f. 10026, op. 4, d. 2787, s. 16-19.

med alle „progressive og fredselkende kræfter“.¹¹¹ Da socialdemokraterne endnu dannede regering, hæftede Sovjetunionen sig ved sprækker i den NATO-tro linje såsom „kritik af USA’s militarisme“ og „modstand mod at øge forsvarsbudgettet“, men noterede også at „socialdemokraterne grundlæggende holder på den atlantiske solidaritet“.¹¹²

Ambassaden noterede optimistisk i 1983, at der var velvilje over for sovjetiske synspunkter blandt danske socialdemokrater og socialister. Man tilskrev det bl.a. de „konstruktive“ sovjetiske zoneforslag. Man bemærkede, at Danmark opførte sig som „uromageren i NATO“, og vurderede at en „korrektion af Danmarks sikkerhedspolitik“ var inden for rækkevidde, og at det sikkerhedspolitiske flertal havde mulighed for at påtvinge regeringen sine synspunkter.¹¹³ Formentlig af disse årsager fremgik det i 1986 af SUKP’s instruktioner til sovjetiske embedsmænd, der skulle have samtaler med danske politikere, at de skulle udvise stor tilbageholdenhed hvis talen faldt på fodnoterne; emnet var ømtåleligt, og man kunne risikere at bremse en for Sovjetunionen gunstig udvikling (se også kapitel 83).¹¹⁴

Samme forsigtighed prægede imidlertid ikke periodens autoritative sovjetiske udenrigspolitiske tidsskrifter. Her stillede man spørgsmålet, om den „atlantiske solidaritet“ var i overensstemmelse med Danmarks nationale interesser, fordi USA og NATO udgjorde en trussel for stabiliteten i Norden. Man fremhævede Danmark som et af de lande i alliancen, der „aktivt kæmpede for at mindske truslen om en atomkrig“ og ikke var bange for at være i mindretal. Det muliggjorde i 80’erne dannelsen af „anti-raketflertallet“ ledet af Socialdemokratiet, som gentagne gange fik ros for at være med til at præge Danmarks sikkerhedspolitiske ståsted, ligesom det bidrog til en bedring af Øst-Vest forholdet ved ikke at støtte USA’s konfrontatoriske linje mod

¹¹¹ Ob informatsii dlja rukovodstva Kompartii Danii“ [Om information til ledelsen i DKP], forordning fra SUKP’s CK til ambassadøren i Danmark, 22. februar 1979, RGANI f.4, op. 24, d. 835, ll.103-108.

¹¹² Aksel-Vladimir Karlsen, „V atlantitjeskikh putjakh“ [På de atlantiske veje] Anmeldelse af Sven Dahlin og Bjarne Jensen (red.) Udenrigs- og sikkerhedspolitik i Norden, SOC, 1981, *Mesjdunarodnaja Sjisn*, nr. 12, 1982, s. 130-32; Aksel-Vladimir Karlsen: *Danija: Etapy borby miroljubivykh sil* (Konets 70-kh – seredina 80-kh godov) [Danmark: Faser i de fredselkende kræfters kamp (Fra slutningen af 70’erne til midten af 80’erne)], i *Novaja i Novejsjaja Istorija*, nr 1, 1988, s. 18, 26; J. Denisov, „60 let otosjenij mesjdu SSSR i stranami Severnoj Jevropy“ [60 års relationer mellem USSR og landene i Nordeuropa], *Mesjdunarodnaja Sjisn*, nr. 6, 1984, s. 36.

¹¹³ „O positsii Danii po probleme sosdanija besjadernoj sony na severe Jevropy. Spravka.“ [Om Danmarks holdning til dannelsen af en atomvåbenfri zone i Nordeuropa], indberetning fra den sovjetiske ambassade i Danmark til MID’s skandinaviske afdeling, 22. december 1983, AVP RF f. 85, op. 73, p. 100, d. 12, ll. 102-104, 107-112; Samme holdning kom til udtryk i J. Denisov, „60 let otosjenij mesjdu SSSR i stranami Severnoj Jevropy“ [60 års relationer mellem USSR og landene i Nordeuropa], *Mesjdunarodnaja Sjisn*, nr. 6, 1984, s. 30-39.

¹¹⁴ „K peregovoram v Moskve s delegatsijej Presidiuma Folketinga Danii“ [Vedr. forhandlinger en med delegation fra det danske folketings præsidium] indberetning af ambassadør B. Pastukhov, 3. juli 1986, AVP RF f. 85, op. 76, p. 107, d. 10, l. 68.

Sovjetunionen. Særligt fodnoten af 3. maj 1984 blev rost for at støtte de sovjetiske forslag på atomvåbenområdet.¹¹⁵

Den opmærksomhed, der blev rettet mod USA's skærpede kurs over for Sovjetunionen som et trumfkort for de socialistiske lande, kom også til udtryk i DDR's overvejelser om forholdet til de nordiske socialdemokratier. Den østtyske ledelse fastslog i en plan for diplomatiet og propagandaarbejdet over for Norden for første halvdel af 1980'erne, at de nordiske socialdemokraters bekymring over den hårde linje gjorde disse partier til potentielle allierede i kampen for fortsat afspænding og afrustning.¹¹⁶ I Østberlin var man i denne sammenhæng ej heller blind for, at netop den amerikanske konfrontationslinje afstedkom ubehag inden for det danske socialdemokrati. Særlig statsminister Anker Jørgensens åbenlyse distance til den hårde linje tiltrak sig østtyskernes opmærksomhed.¹¹⁷ 1980 rettede Erich Honecker en personlig henvendelse til statsministeren. Heri informerede han om DDR og de øvrige socialistiske landes nedrustningsinitiativer og fordømte planerne om opstilling af nye amerikanske mellemdistanceraketter i Europa.¹¹⁸ Henvendelsen var kombineret med en personlig gestus over for statsministeren, idet DDR overbragte ham Martin Andersen Nexø's arkiver, som man vurderede havde Anker Jørgensens personlige interesse.¹¹⁹

Østtyskerne havde gennem mange år med svingende resultater søgt kontakter til socialdemokratiske kredse. Efter oprettelsen af en østtysk ambassade havde det været et mål for diplomaterne at formå det danske Socialdemokrati til at etablere partikontakter med SED. I løbet af 1970'erne havde Socialdemokratiet været afvisende over for denne type af formaliserede rela-

¹¹⁵ Ju. Denisov, "Sovetskij Sojus – Danija: Rasvitije dobrososedskikh svjasej." [Sovjetunionen-Danmark: udviklingen af det gode naboskab] *Mesjdunarodnaja Sjsn* nr. 7, 1986, s. 100-01; V. Dmitrijev, "Borba sa besjadernuju sony na Severe Jevropy" [Kampen for en atomvåbenfri zone i Nordeuropa] *Mesjdunarodnaja Sjsn* nr. 6, 1986, s. 124, 128; Axel-Vladimir Karlsen: Danija: Etapy borby miroljubi-vykh sil (Konets 70-kh – seredina 80-kh godov) [Danmark: Faser i de fredselkende kræfters kamp (Fra slutningen af 70'erne til midten af 80'erne)], i *Novaja i Novejsjaja Istorija* nr. 1, 1988, s.29; jf. kapitel 83.

¹¹⁶ SAPMO/Barch: DY30/IV 2/2.115/22. Aussenpolitische Kommission beim Politbüro des ZK der SED: „Konzeption für die Gestaltung der Beziehungen zwischen der DDR und den Staaten Nordeuropa 1981-1985“. 23.9.1981.

¹¹⁷ SAPMO/Barch: DY 30/J IV 2/20/129: „Information für das Politbüro. Betrifft: Internes Treffen Sozialdemokratischer Parteien in Amsterdam am 10.1.1981“. 4.2.1981.

BA: DA1/15635: „Information und Gesprächempfehlung für das Mitglied des Politbüros des ZK der SED und Präsidenten der Volkskammer der DDR, Genossen Horst Sindermann zum Antrittsbesuch des Ausserordentlichen und Bevollmächtigten Botschafters des Königreiches Dänemark in der DDR, Henrik Holger Haxthausen“. 5.10.1981.

¹¹⁸ SAPMO/Barch: DY30/Vorl.SED/40758: Erich Honecker til Anker Jørgensen. 1979.

¹¹⁹ SAPMO/Barch: DY 30/IV B 2/20/177: „Vermerk über ein Gespräch des Mitglieds des Politbüros und Sekretär des ZK der SED, Paul Verner, mit dem Ministerpräsidenten des Königreiches Dänemark, Anker Jørgensen, Vorsitzender der Sozialdemokratischen Partei Dänemarks, am 8. November 1979 im Sitz des dänischen Ministerpräsidenten“; „Presse- und auslandsinformationische Massnahmen in Vorbereitung und Durchführung der Übergabe des in der DDR befindliche Nachlasses von Martin Andersen Nexø an Dänemark“. 25.4.1980.

tioner.¹²⁰ Den socialdemokratiske ledelse af LO var vred over propaganda på de såkaldte Arbejderkonferencer, hvor østtyskere og danske kommunistiske fagforeningsfolk tordnede mod LO.¹²¹ I starten af 1980'erne signalerede østtyskerne atter, at de var parate til optage formaliserede kontakter til flere dele af den socialdemokratiske bevægelse. Gennem ambassaden i København sendte DDR førere ud til såvel partiledelsen, til DSU som til LO.¹²² At man fra østtysk side var parate til at komme den socialdemokratiske fagbevægelse i møde kom til udtryk derved, at den østtyske statslige fagbevægelse FDGB tog initiativ til at kappe båndene til kommunisterne på skibsværftet B&W, en arbejdsplads der traditionelt havde været en kamplads for kommunister og socialdemokrater.¹²³

Umiddelbart var reaktionen fra den socialdemokratiske bevægelse henholdende. Resultatet af tilnærmelserne var øget dialog med enkeltpersoner i partiledelsen, der dog fortsat modsatte sig partirelationer til SED. Mere lovende viste kontakterne til den socialdemokratiske fagbevægelse sig. DDR havde siden 1960'erne haft gode kontakter til SID.¹²⁴ Fra 1980'erne indledte den østtyske ambassade en række samtaler med formanden for LO, Thomas Nielsen. Østtyskerne hæftede sig med tilfredshed ved, at det var den eneste øst-ambassade, som LO-formanden havde regelmæssige kontakter til.¹²⁵ Kontakterne udviklede sig herefter til samarbejdskontakter mellem den statskontrollerede fagbevægelse „Freier Deutscher Gewerkschaftsbund“ (FDGB), hvor lederen, politbureauemedlemmet Harry Tisch, mødtes på chefniveau med LO.¹²⁶ De officielle forbindelser mellem det sovjetiske LO og det danske LO var blevet afbrudt i 1968. De blev genoptaget i 1986.¹²⁷ Temaet for kontakterne til fag-

¹²⁰ Eksempelvis SAPMO/Barch: DY 30/IV B 2/20/365: „Vermerk über ein Gespräch des Botschafter, Gen. Heilmann, mit dem Vorsitzenden des Aussenpolitischen Ausschusses des dänischen Parlaments Jørgen Peder Hansen, dem Sekretär des SPD-Fraktion, Karl Johann Mortensen, sowie dem SPD-Abgeordneten und Sekretär der dänischen Metallarbeitergewerkschaft, Erik Andersen in der Botschaft“. 14.5.1973

¹²¹ SAPMO/Barch: DY34/9208: Reinhard Sommer til Herbert Warnke. 23.10.1972; „Information über die Entwicklung der gewerkschaftlichen Zusammenarbeit und die Aktionseinheit der Gewerkschaft in Europa“. 5.3.1973; DY34/11136: Otto Heilmann til FDGB Abt. Int. Ver. 23.1.1974.

¹²² SAPMO/Barch: DY24/115726: Lothar Klein til Jochen Willerding. 23.4.1979; Lothar Klein til Jochen Willerding. 14.5.1980; DY34/12971: „Vermerk über ein Gespräch des Gen. Botschafter, Heinz Oelzner, mit dem Vorsitzenden des dänischen Gewerkschaftsbundes (LO), Thomas Nielsen, am 12.11.1980“. 18.11.1980.

¹²³ SAPMO/Barch: „Aktennotiz. Betr. Anruf Gen. Erich Wetzl, ZK der SED“. 5.3.1980.

¹²⁴ SAPMO/Barch: DY30/IV 2/20/280. „Komplexer Massnahmen- und Orientierungsplan zur Verbesserung der Beziehung der DDR/Dänemark der BPO der HV/VV Dänemark“. 4.7.1961.

¹²⁵ DY34/12971: „Vermerk über ein Gespräch des Gen. Botschafter, Heinz Oelzner, mit dem Vorsitzenden des dänischen Gewerkschaftsbundes (LO), Thomas Nielsen, am 12.11.1980“. 18.11.1980.

¹²⁶ SAPMO/Barch: DY34/13252: „Bericht über den Aufenthalt einer Delegation des Bundesvorstandes des FDGB am 29. und 30. Mai 1987 in Dänemark“. 1.6.1987.

¹²⁷ „Nekotoryje predlosjenija po dalnejsjemu rasvitiju sovjetsko-datskogo profsojusnogo sotrudnitjestva“ [Nogle forslag til yderligere udvikling af det sovjetisk-danske fagforeningssamarbejde], skrivelse til lederen af det sovjetiske LO fra den sovjetiske ambassade i Danmark, 21. oktober 1987, AVP RF f. 85, op. 77, p. 110, d. 9, ll. 59-64.

bevægelsen var afspændings- og fredsbevægelsen. Østtyskerne var i den forbindelse meget tilfredse med, at den magtfulde danske fagbevægelse engagerede sig i afspændings- og fredssagen.¹²⁸ Fagforeningernes medvirken i protesterne mod raketter og for afspænding fik positive ord med på vejen. Således roste lederen af den østtyske udlandspropaganda Manfred Feist i en intern analyse danskernes brug af strejkevåbnet til fordel for fredssagen som et eksempel til efterfølgelse.¹²⁹

Dialogen mellem østtyskerne og socialdemokraterne blev styrket i anden halvdel af 1980'erne, men endnu i 1988 understregede DDR-ambassaden i København behovet for at styrke kontaktarbejdet, særlig over for Socialdemokratiet og partiet Venstre.¹³⁰ Det forbedrede forhold kunne formodentlig ikke mindst tilskrives den forbedrede internationale atmosfære. Særligt to forhold fremmede kontakten til de danske socialdemokrater. For det første skabte Gorbatjovs magtovertagelse en situation, hvor Sovjetunionen handlede udenrigspolitisk offensivt på nedrustningsområdet ved blandt andet at give køb på hidtidige krav. Det var med til at skabe et klima, hvori de socialistiske landes fremstød på afspændingsområdet fandt øget genklang i den vestlige offentlighed.¹³¹ For det andet udviklede de socialistiske lande generelt deres forhold til den internationale socialdemokratiske bevægelse. Generalsekretæren for Socialistisk Internationale Willy Brandt havde i 1979 været i Moskva for at føre samtaler med Bresjnev og Ponomarjov om afspænding.¹³² I 1986 var forholdet så udviklet, at officielle repræsentanter fra Østeuropas kommunistiske partier var til stede som observatører ved den Socialistiske Internationales kongres i Lima i 1986.¹³³ Tilsvarende gæstede vesteuropæiske socialdemokrater flere kommunistiske partier.

De danske socialdemokrater indgik fra midten af 1980'erne i et multilateralt afspændingsnetværk bestående af seks kommunistiske og socialdemokratiske partier fra mindre europæiske lande. Foruden Danmark, der var repræ-

¹²⁸ BA/Hoppegarten: DZ9/2332: „Friedensbewegung in Dänemark“. 1982

DZ9/1638: „Aktionen Sept/Okt/Nov 1980, Pläne f. 1981“; SAPMO/Barch: DY34/13252: „Information über das Treffen der Vorsitzenden von Gewerkschaftsorganisationen Nordeuropas, der UdSSR und der DDR am 28. Und 29. Mai 9 in Helsinki.“ 31.8.1987.

¹²⁹ SAPMO/Barch: DY30/Vorl.SED40672: „Aktuelle Fragen der Auslandsinformation der DDR“. Referat: Mitglied des ZK der SED und Leiter der Abteilung Auslandsinformation des ZK der SED, gen. Manfred Feist.“ 25.4.1986.

¹³⁰ SAPMO/Barch: DY30/Vorl.SED/40511: „Protokoll zur Berichtsversammlung am 5.11.1988“. 15.11.1988.

¹³¹ SAPMO/Barch: DY30/Vorl.SED/40511: Partisekretær Bernd Petschicks beretning i SED's GO på ambassaden i København. 5.11.1988; Gerd-Rüdiger Stephan, „Deutsch-Deutsche Beziehungen vor dem Hintergrund von „Glastnost“ und „Perestroika“ (1982-1990)“. Ulrich Pfeil, *Die DDR und der Westen. Transnationale Beziehungen 1949-1989*, 2001, s. 117-134.

¹³² SAPMO/Barch: DY30/J IV 2/20.1: „Information über einen Besuch der Arbeitsgruppe der Sozialistischen Internationale für Fragen der Abrüstung in der Sowjetunion“. 15.10.1979.

¹³³ SAPMO/Barch: DY30/J IV 2/20/189: „Bericht über die Teilnahme eines Vertreters der SED am 17. Kongress der Sozialistischen Internationale vom 20. bis 22.6.1986“. 3.7.1986.

senteret ved Lasse Budtz, deltog Holland og Belgien på den vestlige side og DDR, Ungarn og Bulgarien på østsiden. Forestillingen var, at de mindre europæiske lande i deres respektive alliancer skulle presse på for nedrustning og afspænding.¹³⁴ Dog var der for østeuropæerne den ulempe ved projektet, at deres vestlige partnere på dette tidspunkt ikke var ved magten. DDR-ambassaden i København så yderligere to problemer for det danske Socialdemokratis vedkommende. For det første skønnede de, at Socialdemokratiet op gennem firserne ikke var parate til at danne regering.¹³⁵ Og for det andet mistænkte de socialdemokraterne for i nogen grad at tale med to tunger, når de kritiserede NATO. Ambassaden påpegede, at socialdemokraterne risikerede at falde tilbage på en pro-NATO linje, hvis de genvandt magten.¹³⁶

Særligt relevant for tilnærmelsen mellem SED og det danske Socialdemokrati var, at det vesttyske socialdemokrati havde fortsat en aktiv samarbejdslinje med de socialistiske lande.¹³⁷ Samarbejdet om nedrustning og atomfri zone fandt for eksempel fra 1980 sted i den internationale kommission for sikkerhed og nedrustning, den såkaldte „Palme kommission“, hvor blandt andet Egon Bahr og Georgij Arbatov havde sæde.¹³⁸ I anden halvdel af 1980'erne formaliserede SPD og SED samarbejdet på afspændingsområdet. Det førte til et fælles udspil om en zone fri for kemiske våben i Centraleuropa samt et fælles SPD-SED ideologipapir. Det sidstnævnte dokument optegnede de punkter, hvor partierne var enige, hvilket primært var på afspændingsområdet, og hvad partierne var uenige om, idet SPD slog fast, at de var en del af det vestlige demokrati med vægt på magtdeling, pluralisme og menneskerettigheder. Dokumentet fremkaldte stor strid inden for SPD og – som noget helt usædvanligt – også en skarp strid i politbureauet i SED.¹³⁹

¹³⁴ SAPMO/Barch: DY 30 J IV 2/3 A/4453: „7. Zweites multilaterales Treffen kommunistischer (SED, USAP, BKP) und sozialistische/sozialdemokratischer Parteien (SP Belgiens – Flämische –, SP Dänemarks, PvdA der Niederlande) am 31. Oktober und 1. November 1986 in Budapest“. 16.9.1986. DY30/J IV 2/20/201: „Information für das Politbüro. Betrifft: Bericht über die Gespräche mit einer Delegation der Sozialdemokratischen Partei Dänemarks“. 21.8.1986.

¹³⁵ SAPMO/Barch: DY30/Vorl. SED/40756: „Vermerk über ein Gespräch des Botschafter, Genossen Norbert Jaeschke mit dem Vorsitzenden der KP Dänemarks, Genossen Jørgen Jensen am 2.4.1986“. 3.4.1986.

¹³⁶ SAPMO/Barch: DY30/Vorl. SED/40544: „Monatsbericht Juni 1988“. 6.7.1988.

¹³⁷ „Ottjot Mesjdunarodnoj komissii po ratorusjeniju i besopasnosti (Komissija Palme) [Rapport fra den internationale kommission for nedrustning og sikkerhed (Palme kommissionen)] Indberetning af G. Arbatov, 25. december 1981, s. 23, link nr. 0850, Soviet Archives at INFO-RUSS. (Benyttet 29. marts 2005)

¹³⁸ „Postanovlenije. Vopros Sovjetskogo komiteta sasjtjity mira“ [Forordning. Spørgsmål fra den sovjetiske komite for fredens forsvar] SUKP's CK's sekretariat, 10. november 1980, link nr. 0848, Soviet Archives at INFO-RUSS. (Benyttet 29. marts 2005); „Ottjot ob utjastii v sasedanii mesjdunarodnoj komissii po ratorusjeniju i besopasnosti („Komissija Palme“), sostojavsjesja v Vene v perijod s 13 do 15 dekabnja 1980“, [Rapport om deltagelse i møde i den internationale kommission for nedrustning og sikkerhed i Wien 13. – 15. december 1980] 31. december 1980, s. 12, link nr. 0850, Soviet Archives at INFO-RUSS (benyttet 29. marts 2005).

¹³⁹ Rolf Reissig, *Dialog durch die Mauer. Die Umstrittene Annäherung von SPD und SED*, 2002, s. 37ff.; Timothy Garton Ash, *In Europe's Name. Germany and the Divided Continent*, 1993, s. 324f.

SPD-SED-samarbejdet fik umiddelbar betydning for det danske Socialdemokratis forhold til DDR. En tydelig afsmittende effekt sås i de samtaler, som både ledende DSU'ere og senior-socialdemokrater førte med østtyske diplomater. Diskussionen drejede sig først og fremmest om europæiske og tysk-tyske afspændingstemaer snarere end danske forhold.¹⁴⁰ Samtalerne var de primære påvirkningskanaler for østtyskerne i forhold til socialdemokraterne.¹⁴¹ De tysk-tyske initiativer kunne bruges til at fremme lignende nordiske tanker. Der var således en klar parallel mellem tanken om en zone fri for kemiske våben i Centraleuropa og initiativet til et atomvåbenfrit Norden. Sidstnævnte var et af de centrale temaer, hvor østtyskerne havde sammenfaldende interesser med de danske socialdemokrater. Det resulterede i, at Anker Jørgensen i 1988 optrådte som en af hovedtalerne ved den store konference, som østtyskerne afholdt i Østberlin med atomvåbenfri zoner som tema.¹⁴²

Forholdet mellem Socialdemokratiet og SED udviklede sig op gennem 1980'erne til det punkt kort før DDR's sammenbrud, hvor de to partier aftalte faste partikontakter, men relationerne var ikke gnidningsløse. Det kom eksempelvis til udtryk i et møde mellem politbureauemedlemmet Werner Felfe, der gæstede Danmark, og socialdemokraten Bjørn Westh. Østtyskerne stemplede Westh som ganske ukonstruktiv, hvilket normalt dækkede over, at de blev imødegået. I modsætning hertil mente Felfe, at østtyskerne havde haft gode og konstruktive samtaler med den borgerlige regering.¹⁴³

Foruden problemer om mennesker, der blev forfulgt i DDR eller ikke kunne rejse ud, var der temaer, som østtyskerne frygtede, at danskerne ville trække ind i samtalerne. Grundlæggende var ideen at præsentere danskerne for positive visioner om den fredelige sameksistens – ikke at diskutere irriterende problemer. To af de mest fremtrædende problemer af denne art var bekæmpelsen af Solidaritet i Polen og den sovjetiske krig i Afghanistan, som man fra DDR-side betegnede med eufemismen den socialistiske broderhjælp. De spørgsmål gruede de østtyske repræsentanter for, men kunne gentagne gange til deres tilfredshed glæde sig over, at de danske fagforeningsfolk var

¹⁴⁰ SAPMO/Barch: DY34/12971: „Vermerk über ein Gespräch mit dem internationalen Sekretär des Bundesvorstandes dän. Gewerkschaften (LO), Kjeld Åkjær, am 17.10.85“. 17.10.1985.

DY24/115726: „Vermerk über ein Gespräch mit dem Vorsitzenden der „Sozialdemokratischen Jugend Dänemarks“, Jens Christiansen, am 19.2.87 in der DSU-Zentrale“. 26.2.1987.

DY30/Vorl.SED/39108: „Monatsbericht September 1987“. 14.10.1987.

¹⁴¹ A.P. Bondarenko, MID, til V. Sagladin, vicechef i CK's internationale afdeling, 16. marts 1977, link nr. 0615, Soviet Archives at INFO-RUSS. (Benyttet 29. marts 2005)

¹⁴² SAPMO/Barch: DY34/13287: „Rede von Anker Jørgensen Vertreter des Sozialistischen Partei Dänemark, Vorsitzender des Nordischen Parlamentarierkomitees für eine kernwaffenfreie Zone ehemaliger Ministerpräsident“. 1988.

¹⁴³ SAPMO/Barch: DY30/Vorl.SED/40757: „Vermerk über das Gespräch des Genossen Werner Felfe mit dem Mitglied des Parteivorstandes der Sozialdemokratischen Partei Dänemarks und Abgeordneten des Folketing Bjørn Westh am 22.1.1985 in Kopenhagen“. 22.1.1985.

„Vermerk über das Gespräch des Gen. Werner Felfe mit dem Aussenminister Dänemark, Uffe Ellemann-Jensen, am 22.1.1985 im dän. Aussenministerium“. 22.1.1985.

tilbageholdende i forhold til Solidaritets-problematikken. I en diskussion mellem LO-formand Thomas Nielsen og ambassadør Heinz Oelzner i november 1980 vedrørende forholdene i Polen, udtrykte Thomas Nielsen håbet om en snarlig løsning samt, at man fra dansk side ikke havde nogen planer om at blande sig i indre polske forhold.¹⁴⁴ Formlen om indblanding i indre forhold var en yndet formulering anvendt af østlande, når talen var om vestlig kritik af menneskerettighederne i de socialistiske lande.

Det polske spørgsmål gav anledning til stærkere meningstilkendegivelser mellem leder af DDR ambassadens politiske afdeling Alois Hak og LO's internationale sekretær John Svenningsen. Svenningsen fremhævede den sociale stabilitet i DDR i modsætning til Polen. Den manglende stabilitet her havde ifølge hans mening ført til dannelsen af „Solidaritet“. Svenningsen mente, at den officielle polske fagbevægelse havde tabt følingen med basis, og at „Solidaritet“ udelukkende varetog arbejdernes sociale interesser og følgelig ikke kunne affejes som kontrarevolutionære, som Erich Honecker havde gjort det på SED's partikongres. På baggrund af de legitime sociale krav støttede LO sammen med den øvrige nordiske fagbevægelse „Solidaritet“ med trykkeriudstyr. Derimod holdt LO sig klart fra den politiske dissidentgruppe KOR, som ikke blev tilskrevet nogen større rolle. Generelt støttede Svenningsen et „Solidaritets“-synspunkt. Svenningsen stillede sig desuden forstående over for de vestlige regeringers pres mod Warszawapagt-landene i det polske spørgsmål, ikke mindst i lyset af disse landes interventioner i Ungarn 1956 og Tjekkoslaviet 1968. Dog afviste han, at dansk LO ønskede at blande sig, og at Polen skulle træde ud af Warszawapagten. Status quo skulle opretholdes, og også Sovjetunionen skulle være tilbageholdende. Da de forskellige meninger på det punkt var ridset op, men også den sædvanlige fællesnævner for enighed, nemlig afspændingen, fortsatte samtalen ved, at Hak præsenterede sit syn på USA og Reagan; i den sammenhæng fremhævede den østtyske samtalepartner de sammenfaldende meninger med fremtrædende socialdemokrater som udenrigsminister Kjeld Olesen og den udenrigspolitiske ordfører Lasse Budtz.¹⁴⁵ En skarpere holdning præsenterede LO i en senere samtale med Hak, hvor Solidaritet blev kaldt den eneste frie og demokratiske fagforening i de socialistiske lande. Samtidig indeholdt diskussion også en efter østtysk opfattelse konstruktiv dialog om afspænding og behovet for en udsættelse af NATO's dobbeltbeslutning. Desuden kunne de to parter ifølge det østtyske referat enes i deres kritik af Reagans oprustningspolitik.¹⁴⁶

¹⁴⁴ SAPMO/Barch: DY34/ 12971: „Vermerk über ein Gespräch des Gen. Botschafter, Heinz Oelzner, mit dem Vorsitzenden des dänischen Gewerkschaftsbundes (LO), Thomas Nielsen, am 12.11.1980“. 18.11.1980

¹⁴⁵ SAPMO/Barch: DY34/12971: „Vermerk über ein Gespräch mit dem Sekretär für Internationale Fragen des dänischen Gewerkschaftsbundes (LO), John Svenningsen, am 24.4.1981“. 28.4.1981.

¹⁴⁶ SAPMO/Barch: DY34/12971: „Vermerk über ein Gespräch mit den LO-Funktionären für internationale Arbeit John Svenningsen und Kjeld Åkjær am 1.12.1981 in der Botschaft der DDR“. 15.12.1981.

Mere positive vibrationer med hensyn til Polen fik man på DDR-ambassaden fra SID, hvilket kom til udtryk i en samtale med formand Hardy Hansen samt Willy Strube og Kaj Buch. Ambassaden hæftede sig særligt ved, at Willy Strube skulle have sagt, „at hårene rejser sig på hovedet af de danske arbejdere over, at de polske arbejdere med deres krav om frie fagforeninger kræver de kapitalistiske tilstande genindført på dette område“.¹⁴⁷

En række grundlæggende spørgsmål i forholdet mellem Øst og Vest blev berørt under en frokost på DDR's ambassade den 18. april 1980, hvori deltog DSU-formand Finn Larsen, DSU-generalsekretær Claus Jensen og ambassadens 3. sekretær Thomas Georgi. Hovedårsagen til den skærpede internationale situation så de to danskere ifølge Georgis referat i, at supermagterne forsøgte at bremse de sociale omvæltninger i den tredje verden, subsidiært at underordne dem deres egne politisk-strategiske mål. Derfor fordømte DSU kategorisk enhver indblanding i andre landes anliggender. Om Afghanistan sagde de, at de sammen med moderpartiet betragtede den sovjetiske indgriben i Afghanistan som en grov politisk fejl, der havde negativ indflydelse på afspændings- og nedrustningsbestræbelserne. De mente, at Sovjetunionen forfulgte imperialistiske mål og i lighed med USA ville dominere andre stater. DSU afviste alle sovjetiske forsøg på at retfærdiggøre invasionen i Afghanistan. I dansk perspektiv havde DKP gennem sin støtte til Sovjetunionen i denne sag igen isoleret sig fra den danske befolkning og yderligere forringet mulighederne for samarbejde med andre partier. Om den skærpede situation i Europa sagde de – stadigvæk ifølge det østtyske referat – at Europa var politisk stabilt i den forstand, at her vovede parterne ikke at angribe hinanden. Derfor var en fortsættelse af våbenkapløbet i Europa meningsløst og udgjorde et spild af vigtige ressourcer. DSU var tilfreds med de ensidige sovjetiske skridt til tilbagetrækning af begrænsede troppekontingenter fra DDR, men tilføjede, at tropperne måske skulle erstatte styrker, der var indsat i Afghanistan, og at en sådan tilbagetrækning ikke betød særlig meget i den moderne våbenteknologis tidsalder. De to DSU'ere gav udtryk for DSU's traditionelle holdning, at Danmark burde melde sig ud af NATO, og de kritiserede NATO's dobbeltbeslutning og langtidsprogram. DSU delte ikke argumentet om en voksende trussel fra øst. På grund af DSU's kritik af Sovjetunionen karakteriserede Thomas Georgi DSU's grundholdning som „opportunistisk“ og „antisovjetisk“.¹⁴⁸

Et stort irritationsmoment i de to partiers gryende samarbejde var Socialdemokratiets aflysning af sin deltagelse i en stor fredskongres i Bellacentret,

¹⁴⁷ SAPMO/Barch: DY34: „Vermerk über ein Gespräch des Botschafters, Gen. Oelzner, mit dem Vorsitzenden der Spezialarbeitergewerkschaft Dänemarks (SID), Hardy Hansen, am 25.8.80“. 29.8.1980.

¹⁴⁸ SAPMO/Barch: DY24/ 115726: „Vermerk über ein Gespräch am 18.4.1980 mit dem vorsitzenden der sozialdemokratischen Jugendorganisation Dänemarks (DSU) Finn Larsen und dem Generalsekretär der DSU, Jensen“. 22.4.1980.

som Samarbejdskomitéen for Fred og Sikkerhed afholdt i samarbejde med Verdensfredsrådet i 1986.¹⁴⁹ Såvel for Sovjetunionen som for DDR var det en skuffelse, at socialdemokraten Lasse Budtz kritiserede kongressen som „et ensidigt arrangement styret af det af Moskva kontrollerede Verdensfredsråd“.¹⁵⁰ Med socialdemokraternes frafald fremstod kongressen primært som et kommunistisk arrangement. Selvom der altså eksisterede brydningsflader, der bundede i forskellige opfattelser mellem socialdemokraterne og deres østtyske samtalepartnere, så gjaldt det efter sovjetisk og østtysk opfattelse om at fastholde de felter, hvor man kunne nå til enighed. Af samme grund blev kontroversielle emner sjældent bragt frem i dialogen. Fra de østtyske diplomaters side blev det understøttet af gentagne præsentationer af DDR's freds- og afspændingsinitiativer.

Et grundlæggende problem ved kontakterne var, at efter de østlige kommunistpartiers opfattelse skulle de vestlige socialdemokrater tilpasse sig de socialistiske landes holdninger til sikkerhedspolitikken. Chefen for SUKP's CK's internationale afdeling Boris N. Ponomarjov indskærpede eksempelvis i 1978 over for sine kolleger fra de øvrige socialistiske lande, at man skulle forhindre, „at socialdemokratisk tankegods trænger ind i vore lande“.¹⁵¹ De østlige kommunistpartiers tro på, at de som marxister-leninister sad inde med den videnskabelige sandhed om politiske mål og midler lå hele tiden i baggrunden som en divergerende forståelse af centrale begreber. Således så man i østlandene den fredelige sameksistens som en integreret del af klassekampen, der rettede sig mod samfundsformen i Vesteuropa. Den fortsatte tilspidsede klassekamp betød, at man fra kommunistisk hold mente at kunne benytte socialdemokraterne som alliancepartnere på kort sigt, mens man arbejdede for idealet om revolutionære omvæltninger på længere sigt.

Det Radikale Venstre

Som et mindre parti fik Det Radikale Venstre også megen opmærksomhed fra østlandenes side på grund af partiets modstand mod oprustningen. For PET så det ud til, at det var DDR-ambassaden, der havde fået opgaven med kontaktsøgning til dette parti, mens det primært var Sovjetunionens repræsentanter, der kontaktede politikere fra SF.¹⁵² En markant undtagelse fra denne regel var den aldrende radikale politiker Hermod Lannung, der i mange år

¹⁴⁹ Referat af mødet i SUKP, indberetning fra den danske ambassade i Moskva, 2. oktober 1986, UM.5.E95a.

¹⁵⁰ BA/Hoppegarten: DZ9/Vorl./2903: „Information über den Stand der Vorbereitungen zum Weltkongress anlässlich des Internationalen Jahres des Friedens, Kopenhagen 15.-19. Oktober 1986“. 23.6.1986

¹⁵¹ SAPMO/Barch: DY30/Vorl.SED/40466. „Rede des Kandidaten des Politbüros und Sekretärs des ZK der KPdSU, Gen. B. N. Ponomarjow, auf der Beratung der Sekretäre der ZK der Bruderparteien der sozialistischen Länder für internationale und ideologische Fragen“. 3.11.1981

¹⁵² PET's arkiv, DIIS-samling, dokument nr. 137 og 145.

Hermod Lannung, medlem af Det Radikale Venstre og Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen samt særdeles aktiv i fredsbevægelsen. Som ung havde Lannung i 1923-24 været leder af Fridtjof Nansens hjælpearbejde for de intellektuelle i Rusland. (Landsforeningens arkiv).

både havde spillet en væsentlig rolle i Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen samt i fredsbevægelsen, for eksempel i International Liason Forum of Peace Forces, som havde sæde i Genève. De danske efterretningstjenestemente, at østblokken spændte Lannung for sin vogn, da han indgik i planlægningen af den ambitiøst anlagte verdensfredskongres, som Verdensfredsrådet formelt stod som arrangør af, og som blev afholdt i Bellacentret 15.-19. oktober 1986. Det fremgår af korrespondance fra Hermod Lannung, at han havde påtaget sig opgaven at afbalancere østlandenes rolle i forberedelserne og sikre en bred deltagelse.¹⁵³ Det gjorde han ved at søge deltagelse af vestligt baserede føderale foreninger, som i hans øjne delte fredsbudskabet med østlandene.¹⁵⁴ Lannung søgte også i USA at få prominente talere som Edward Kennedy, William Fulbright, og Jesse Jackson til Danmark.¹⁵⁵ I foråret 1986 søgte Lannung at inddrage så mange som muligt af de uofficielle østeuropæiske grupper som Solidaritet og Charter 77.¹⁵⁶ Disse afbalanceringsforsøg lykkedes ikke til fulde, jf. nedenfor.

Det var PET's indtryk, at både Sovjetunionens, DDR's og Polens repræsentanter efter 1985 øgede deres interesse for Det Radikale Venstre på grund af partiets forsvarspolitiske holdninger.¹⁵⁷ DDR-ambassaden gjorde sig lignende overvejelser.¹⁵⁸

I tiden frem til 1973, hvor landet endnu ikke var officielt anerkendt af Danmark, havde DDR søgt støtte til en anerkendelse hos Det Radikale Venstre. Som omtalt i kapitel 42 var disse bestræbelser blevet kronet med nogen succes, idet flere radikale politikere engagerede sig i sagen. Efter anerkendelsen var det imidlertid ikke lykkedes at fastholde eller institutionalisere forbin-

¹⁵³ Brev til en FN-embedsmand 16. august 1985, Hermod Lannungs privatarkiv, RA.

¹⁵⁴ Brev af 4. september 1986, Hermod Lannungs Privatarkiv, RA.

¹⁵⁵ Indberetning fra den danske mission i New York 1. august 1986, UM.5.E.95.a.

¹⁵⁶ Brev til Dieter Heinrich vedrørende Fredskongressen i København, 8. april 1986. Hermod Lannungs Privatarkiv, RA.

¹⁵⁷ PET's arkiv, DIIS-samling, dokument nr. 145.

¹⁵⁸ SAPMO/Barch: GO.

delserne. Ved indgangen til 1980'erne fandt den østtyske ledelse, at de gamle kontakter burde reaktiveres.¹⁵⁹ Foruden kontakten til DDR's ambassade anvendte man fra østtysk side det formelt uafhængige østtyske bondeparti DBD („Demokratische Bauernpartei Deutschlands“). Reelt var det som alle andre institutioner og organisationer i DDR – delvist bortset fra kirken – et redskab for SED, og Bondepartiet var forpligtet på SED's program. Da DBD officielt var et ikke-socialistisk parti, kunne det bruges til at opdyrke forbindelser til andre partier, der ligesom Socialdemokratiet ikke var marxistiske. Bondepartiets kontakter var overvejende til andre ikke-socialistiske „skyggepartier“ i Østeuropa. Desuden havde det gennem mange år et mere udbygget samarbejde med det finske agrarparti.¹⁶⁰ I anden halvdel af 1980'erne opbyggede DDR's bondeparti også kontakter til de radikale. De to partier udvekslede en række delegationer og sendte repræsentanter til hinandens kongresser. Kontakten nåede et højdepunkt umiddelbart før Berlin-murens fald med udkastet til formaliserede partirelationer.¹⁶¹

I kontakterne var det DDR's mål at præsentere de radikale for DDR's og Sovjetunionens udenrigspolitik og nedrustningsforslag. Danskerne skulle forsikres om, at denne politik understøttede såvel freden som afspændingen mellem Øst og Vest.¹⁶² Bondepartiet ville dermed bidrage til „det gode nabo-skab“ mellem Danmark og DDR og en yderligere understøttelse af normaliseringen.¹⁶³ At forholdet blev set som en integreret del af den samlede østtyske og sovjetiske udenrigspolitik kom til udtryk ved, at Bondepartiet over for de radikale fremhævede såvel ånden fra Schlüters besøg i DDR som Gorbatjovs nedrustningsinitiativer.¹⁶⁴ Gennemslagskraften af samarbejdet er vanskelig at vurdere, men Bondepartiet fremhævede til det sidste, ligesom de øvrige øst-landes indberetninger om kontakter til grupper i Vesten, den positive betydning af, at kontakterne blev videre udbygget.¹⁶⁵

¹⁵⁹ SAPMO/Barch: DY30/IV 2/2.115. Aussenpolitische Kommission beim Politbureau des ZK der SED. „Konzeption für die Gestaltung der Beziehungen zwischen der DDR und den Staaten Nord-europas 1981-1985“. 23.9.1981.

¹⁶⁰ Se eksempelvis SAPMO/Barch: DY60/4661: „Information über die Auslandsarbeit der DBD im Jahre 1979 und Aktivitäten für 1980“. 30.1.1980.

¹⁶¹ SAPMO/Barch: DY 60/4661: „Bericht über die Auslandstätigkeit der Demokratischen Bauernpartei Deutschlands (DBD) im Jahre 1988 und Plan der Auslandsaktivitäten für 1989“.

DY60/4609: „Antwort zu möglichen Elementen einer Zusammenarbeitsverabredung zwischen Demokratische Bauernpartei Deutschlands und Det Radikale Venstre, Dänemarks.“ 16.6.1989.

¹⁶² SAPMO/Barch: DY60/ 3435: „Direktive für den Besuch einer Delegation der Radikalen Venstre Dänemarks als Gast des Parteivorstandes der DBD vom 16.-20.11.86 in der DDR“. 27.10.1986

¹⁶³ SAPMO/Barch: DY60/ 3526: „Direktive für die Entsendung einer Delegation des Parteivorstandes der DBD zur Teilnahme an der Landeskonferenz 1989 der Radikalen Venstre Dänemark“. 1.8.1989.

¹⁶⁴ SAPMO/Barch: DY60/ 3503: „Information über den Aufenthalt einer Delegation des Jugendverbandes der Radikalen Venstre Dänemarks als Gast des Parteivorstandes der DBD in der DDR“ 8.11.1988.

¹⁶⁵ SAPMO/Barch: DY60/ 4661: „Bericht über die Auslandstätigkeit der DBD im Jahre 1989 und Plan der Auslandsaktivitäten für 1990“. 2.10.1989.

Ligesom i forholdet mellem DDR og Socialdemokratiet var relationerne mellem østtyskerne og de radikale ikke uden knaster. De radikale brugte blandt andet deres samtaler med østtyske diplomater til at kritisere menneskerettighedernes dårlige vilkår i DDR. Officielle besøg, som Det Radikale Venstre foretog i DDR, gav flere gange anledning til kritik. Det fremgår eksempelvis af en tale, som den radikale landsformand Thorkild Møller holdt på Bondepartiets kongres. Som regel var kongresser et forum, hvor partierne bekræftede hinanden i den rigtige kurs. Men foruden den obligatoriske tak for indbydelsen og gode ønsker til kongressen, flettede Thorkild Møller en kritik af såvel den østlige forvaltning af menneskerettighederne som behandlingen af den uafhængige fredsbevægelse i DDR ind i sin tale.¹⁶⁶ Irritationen over synspunkter, der ikke stemte overens med de østtyske, kom f. eks. til udtryk i forbindelse med et delegationsbesøg fra Radikal Ungdom i DDR i 1988. Her konstaterede værterne efter besøget, at de radikales holdning til nedrustningsspørgsmål ofte svarede til NATO's, som f.eks. at Sovjetunionen var overlegen inden for forskellige våbenkategorier, og at Warszawapagtlandene også havde moderniseret deres våben.¹⁶⁷

Da det var et af hovedtemaerne i østblokkens politik over for de vestlige lande at nedtone „truslen fra Øst“, var sådanne holdninger ikke velsete. Værterne kunne dog glæde sig over, at de kunne nå til enighed med de radikale, når det gjaldt nedrustning på atomvåbenområdet samt forslaget om Norden som atomvåbenfri zone.

SF og VS

Østlandene havde også interesse i at opnå aftaler med SF'ere, som efter deres opfattelse var oplagte til at udbrede synspunkter, der fremstillede Sovjetunionens syn på forskellige internationale spørgsmål, uden at de kunne spores tilbage til Sovjet. F.eks. citerede PET i sit materiale fra 1986 – antagelig efter informationer fra Gordijevskij – at Moskva var „meget tilfreds“ med, at det var lykkedes et medlem af SF at overtale Socialdemokratiet til at modsætte sig Danmarks bidrag til INF-raketterne.¹⁶⁸ De sovjetiske repræsentanter i Danmark havde i december 1983 den opfattelse, at den aktuelle parlamentariske situation muligvis kunne bringe de socialistiske partier til at presse Socialdemokratiet ud af dets „tvetydige holdning“ i NATO-spørgsmål.¹⁶⁹ PET fulgte

¹⁶⁶ Per Michaelsen, Mette Herborg, *Stasi og Danmark. De østtyske arkiver afslører agenter og medløbere*, 1996, s. 38-39.

¹⁶⁷ SAPMO/Barch: DY60/3503: „Information über den Aufenthalt einer Delegation des Jugendverbandes der Radikalen Venstre Dänemarks als Gast des Parteivorstandes der DBBD in der DDR“. 8.11.1988.

¹⁶⁸ PET's arkiv, DIIS-samling, dokument nr. 150.

¹⁶⁹ „O positsii Danii po probleme sosdaniija besjardernoj sony na severe Jevropy. Spravka.“ [Om Danmarks holdning til dannelsen af en atomvåbenfri zone i Nordeuropa. Indberetning] den sovjetiske ambassade i Danmark til MID's skandinaviske afdeling, 22. december 1983, AVP RF f. 85, op.

også SF's forsøg på at bringe Socialdemokratiet længere ind i modstanden mod opstillingen af NATO-raketterne i sommeren 1983.¹⁷⁰ Her noterede PET sig, at SF i denne kampagne inviterede sovjetiske repræsentanter i forbindelse med en høring i Danmark.¹⁷¹ Som nævnt, var det PET's vurdering, at SF først og fremmest var sovjetisk arbejdsområde. Den vurdering stemmer ganske vist ikke overens med det tilgængelige østtyske materiale som viser, at repræsentanter fra SF mødtes med folk fra DDR-ambassaden, men der var åbenbart ikke tale om et nært forhold, hvilket blandt andet kom til udtryk i 1982 i en samtale mellem DDR's ambassadør Heinz Oelzner og SF's formand Gert Petersen. I diskussionen om den internationale situation måtte Oelzner kæmpe imod Gert Petersens holdning om, at begge supermagter var skyld i den kolde krig.¹⁷² Netop denne kætterske tanke var det et af hovedmålene for det østtyske påvirkningsarbejde at bekæmpe. Oelzner var således næppe tilfreds og redegjorde – om end ikke fuldt overbevisende – i sin rapport til Østberlin for, hvordan han trængte Gert Petersen i retræten.

DDR-ambassaden øvede generel kritik af SF's linje efter partiets landsmøde i Skive i maj 1982. Særlig gav østtyskerne en SF-fraktion med blandt andet Pelle Voigt hård medfart. Fraktionen havde foreslået, at SF trådte ud af Samarbejdskomitéen, der blev anset for at være et kommunistisk foretagende. DDR-ambassadens ambivalente forhold til SF kom til udtryk i konklusionen: „SF's udenrigspolitiske konception tilbyder en række muligheder for fælles fodslag inden for fredskampen. Dog skal man konstant holde sig SF's uændret antikommunistiske grundposition for øje“.¹⁷³ Samtidig var Pelle Voigt og Gert Petersen nogle af de samtalepartnere, som de sovjetiske diplomater i København satsede på.¹⁷⁴

73, p. 100, d. 12, ll. 102-104, 107-112; Oppositionens påvirkningsevne understreges i indberetningen „O positsii Danii po osnovnym mesjdunarodnym voprosam. Spravka.“ [Danmarks holdning til de vigtigste internationale spørgsmål] af ambassadør Pastukhov, 3. juli 1986, AVP RF f. 85, op.76, p.107, d. 10, l. 9.

¹⁷⁰ PET's arkiv, DIIS-samling, dokument nr. 173.

¹⁷¹ PET's arkiv, DIIS-samling, dokument nr. 173.

¹⁷² SAPMO/Barch; DY30/Vorl. SED/40751: „Vermerk über ein Gespräch des Botschafters der DDR, Gen. Heinz Oelzner mit dem Vorsitzenden der Sozialistischen Volkspartei Dänemarks (SF), Gert Petersen, am 10.11.1982“. 11.11.1982.

¹⁷³ SAPMO/Barch; DY30/Vorl. SED/40751: „Information über die Parteikonferenz der Sozialistischen Volkspartei Dänemarks (SF) vom 8.-10.5.1982 in Skive“. 1.6.1982.

¹⁷⁴ PET's arkiv, DIIS-samling, dokument nr. 150; Boris Grigorjev, *Skandinavija s tjernogo khoda. Sapiski rasvedljiki: S serjosnogo do kurjosnogo*, [Skandinavien ad bagindgangen. En efterretningsofficers beretning: Fra seriøst til kuriøst] 2002, s. 108-09.